

Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije

Kovačević, Michael

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:619338>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Michael Kovačević

**Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na
području Koprivničko-križevačke županije**

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije

Završni rad

Student:

Michael Kovačević

Mentor:

Doc. dr. sc. Tomislav Fabijanić

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Michael Kovačević**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujan 2023.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Povijesni okvir.....	4
3. Povijest istraživanja	8
4. Ranosrednjovjekovna naselja na području Koprivničko-križevačke županije	10
4.1. Torčec.....	10
4.1.1. Torčec - Prečno pole I.....	11
4.1.3. Torčec - Ledine	22
4.1.4. Torčec - Blaževo pole VI	28
4.2. Hlebine	30
4.2.1. Hlebine - Velike Hlebine.....	30
4.2.2. Hlebine - Dedanovice.....	35
4.3. Virje	39
4.3.1. Virje - Volarski breg i Sušine	39
4.4. Cerine III	56
4.5. Borovljani - Srednje brdo	59
4.6. Peteranec - Vratnec II	61
5. Ranosrednjovjekovna groblja i pojedinačni grobovi na području Koprivničko-križevačke županije.....	63
5.1. Đurđevac - Medvedička	63
5.2. Torčec - Cirkvišće.....	65
5.3. Đelekovec - Ščapovo	67
5.4. Kalnik - Popovec	69
5.4.1. Popovec - Voćnjak Vilima Koretića	69
5.4.2. Popovec - Bregi	70
6. Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi nađeni slučajno ili rekognosciranjem	73
6.1. Đelekovec (Donji Batijan I, Donja šuma, Grobi)	73

6.2. Imbriovec (Rasko pole, Vujčec I).....	73
6.3. Koprivnica (Cindrišče I, Drugi Slap-Ledave, Šoderica).....	74
6.4. Koprivnički Ivanec - Cerine VII.....	76
6.5. Križevci (nepoznato nalazište)	76
6.6. Legrad - Jegeniš.....	77
6.7. Reka - Donje polje I.....	78
6.8. Sigetec - Moždanci IIIa.....	79
7. Zaključak.....	80
8. Popis literature.....	82
9. Sažetak – Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije.....	86
10. Abstract – Early Middle Ages archeological sites on territory of Koprivnica-Križevci county	87

1. Uvod

Područje koje će biti obuhvaćeno u ovom radu je Koprivničko-križevačka županija koja je smještena na sjeverozapadnom dijelu Republike Hrvatske (Slika 1). Svojim opsegom Koprivničko-križevačka županija graniči s Varaždinskom županijom na sjeverozapadnom dijelu, na jugozapadnom dijelu granice nalazi se Zagrebačka županija, zatim na sjeveroistočnom dijelu nalazi se granica s Mađarskom dok na jugoistočnoj strani je granica s Virovitičko-podravskom županijom i naposljetku na samom jugu graniči s Bjelovarsko-bilogorskom županijom. Reljefno gledano, Koprivničko-križevačka županija obuhvaća nizinske dijelove Podravine i gorske dijelove planine Kalnik te dijelove niske gore Bilogore koja se svojim većinskim dijelom nalazi u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Za urbane centre Koprivničko-križevačke županije možemo reći da ih je malo, svega tri grada od kojih je glavni grad Koprivnica. Ostali gradovi su Križevci i Đurđevac (Slika 2). Iz toga možemo zaključiti da većina mjesta u ovoj županiji jest ruralnog karaktera te da će se većina arheoloških nalazišta i nalaziti na ruralnim područjima.¹

Slika 1. Smještaj Koprivničko–križevačke županije u prostoru (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 31. 7. 2023., obradio: Michael Kovačević)

¹ Z. MARKOVIĆ, 1994, 107-108.

Slika 2. *Položaj suvremenih urbanih centara Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 31. 7. 2023., obradio: Michael Kovačević)*

Vremenski period koji će se obuhvatiti kroz ovaj rad je rani srednji vijek i prijelazno razdoblje iz kasne antike u rani srednji vijek tj. kronološki gledano vrijeme od druge polovice 6. stoljeća pa sve do kraja 11. stoljeća. Vremenske i političke prilike su znatno pogodovale novom naseljavanju područja Panonske nizine. U ranom srednjem vijeku na ovom je području prijelomno razdoblje druga polovica šestog stoljeća što je posljedica pobjede Langobarda nad Gepidima i njihovog odlaska u Italiju 568. godine što omogućuje da se Slaveni spuste kroz Moravska vrata i nasele na ovom području. Naravno, postoji mnogo teorija o doseljenu Slavena u Panonsku nizinu koje variraju od područja s kojeg su došli pa sve do vremena u kojem su došli, ali u ovom radu bit će zastupljena teorija o doseljenu Slavena koja je prethodno navedena. Osim Slavena na ovom području, također, imamo i prisutnost Avara koji nakon odlaska Langobarda preuzimaju vlast te su po doseljenu Slavena u boljem političkom tj. vladajućem položaju. Slaveni u navratima ratuju s njima, ali nekad su saveznici. Najznačajnije je savezništvo Avara i Slavena u ratu protiv Bizanta.²

² H. GRAČANIN, 2007, 35-44.

Osim Avara i Slavena bit će i nešto riječi o grobljima bjelobrdske kulturnog kruga te nalazima koji su posljedica franačko-avarskog ratovanja na području Koprivničko-križevačke županije i šire. Kada pogledamo u smjeru materijalne kulture, možemo sa sigurnošću reći da je postojanje materijalne kulture ranih Slavena dugo vremena bilo upitno na području Republike Hrvatske, ali sa sve više novootkrivenih arheoloških lokaliteta koji upadaju u taj spektar vremena dobivamo sve jasniju i potpuniju sliku koja definitivno potvrđuje prisutnost ranih Slavena na našem području što, naravno, uključuje i područje Koprivničko-križevačke županije koje će se obraditi kroz ovaj rad.

2. Povijesni okvir

O povijesnim okolnostima u razdoblju ranog srednjeg vijeka koji možemo pratiti od kraja 6. te početka 7. stoljeća pa sve do kraja 11. stoljeća nešto je bilo riječi u uvodu, ali da bi bolje razumjeli problematiku tog vremena moramo razumjeti sve povijesne okolnosti koje su dovele do naseljavanja Slavena na ovo područje, s kojim su se etnicitetima oni susreli prilikom doseljavanja, koje su posljedice njihovog dolaska te što je uslijedilo nakon. U prvoj polovini 6. stoljeća međuriječje Save, Drave i Dunava je većim dijelom pod vlašću Ostrogota i dijelom pod vlašću Gepida koji su oboje u dobrim odnosima s Istočnim Rimskim Carstvom sve do godine 535. kada Istočno Rimsko Carstvo pod vodstvom Justinijana odluči krenuti u rat protiv Ostrogota što dovodi do povlačenja Ostrogota iz Sirmija koji pada u gepidske ruke 536. godine. Također, u prvoj polovini 6. stoljeća spominju se prvi upadi Slavena na područje kontrolirano od strane Istočnog Rimskog Carstva. U Marcelinovim kronikama se spominju godine 529. i 530. kada se govori o suzbijanju Slavena zajedno s Bugarima. U isto vrijeme Langobardi su uspjeli poraziti Herule i na taj način proširiti svoj utjecaj na Panoniju za vrijeme kralja Venona koji je vladao od 510. do 540. godine. Nametnuli su svoju vlast na sjevernim dijelovima Prve Panonije i Panonije Valerije. Nakon smrti ostrogotskog kralja Teodorika Istočno Rimsko Carstvo odlučuje sklopiti savez s novonastalom silom Langobarda te im dopušta zaposjedanje cijele sjeverne Panonije do granice s rijekom Dravom. Kako je i dalje situacija buktala između Carigrada i Ostrogota uz opasnost koja je stizala sa zapada od strane Franaka, Istočno Rimsko Carstvo dopušta još dublji prodor na jug Langobardima o čemu govori Prokopije. Langobardi su smatrani carskim saveznicima te su im najvjerojatnije 547. godine u sporazumu s Justinijanom ustupljene i južne pokrajine Panonije, Panonija Savija i Druga Panonija. Sve ovo je bio povod ratu između Gepida i Langobarda koji je nastupio 549. godine te koji je završio mirom nakon miješanja carske vojske u rat. Nakon nekoliko godina mira, rat je opet buknuo 551. godine iz kojeg su kao pobjednici uz pomoć carske vojske izašli Langobardi. Netom nakon spomenutog rata sklopljen je mir u kojem su se i langobardska i gepidska strana morale obvezati da će sudjelovati u pohodu na Ostrogoše zajedno s carskom vojskom pod vodstvom Narzeta 552. godine. Ostrogoti su bili poraženi, a saveznici raspušteni uz pratnju zbog čega su negodovali. Smrću Justinijana 565. godine Gepidi i Langobardi su opet zaratili pri čemu su Langobardi stupili u savez s Avarima, a Gepidi su se nadali ponovnoj podršci od strane Istočnog Rimskog Carstva. Godine 567. Gepidi su bili poraženi te je gepidska država prestala postojati. Istočno Rimsko Carstvo je

ponovno u posjed uzelo Sirmij što nije odgovaralo Avarima koji su tvrdili da Sirmij pripada njima prema dogovoru s Langobardima. Langobardi odlučuju usprkos pobjedi napustiti Panonsku nizinu 568. godine te se preseliti u sjevernu Italiju s mnoštvom drugih narodnih skupina te vlast ostavljaju Avarima.³

Po smrti Justinijana 565. godine, njegov nasljednik Justin II. (565.-568.) u pregovorima s Avarima odbija njihove zahtjeve na što Avari sele prema sjeverozapadu gdje ratuju s Francima. Značajna je 566. godina gdje Avari izlaze kao pobjednici nad Francima i zauzimaju Sigibert nakon čeka dvije zaraćene strane sklapaju mir. Kako je Avarska država zauzela već veliko područje tako su Slaveni kako i drugi narodi pali pod njihovu vlast. Ako se osvrnemo na bizantske povijesne izvore značajnija je i 581. godina za koju Menandar kaže da sto tisuća Slavena pustoši provincijom Trakijom. Za ovu brojku se smatra da je najvjerojatnije preuveličana, ali zasigurno je bilo riječi o većem broju Slavena koji se šire na dijelove Carstva. Takvo širenje nije pogodovalo Avarima, ali usprkos tome savez Slavena i Avara jača. Zajedno u razmiricama s Bizantom osvajaju veće gradove na području kojem vlada Bizant pa tako i nakon prvog neuspješnog pokušaja zauzimanja Soluna pokušavaju i drugi put što je opisano u djelu „Čuda Svetog Dimitrija“. Na neki način avarsko-slavska vojska je odbijena 586. godine, ali unatoč tome 588. godine Slaveni i Avari su opustošili cijelu Trakiju. U prvoj polovini 7. stoljeća situacija za Avare nije nešto povoljna. Bugari na jugu sve se više odupiru njihovoj vlasti, moguće je da i sklapaju neki savez s Bizantom. Na drugoj strani imaju Franke koji nekako navode i Slavene na pobune protiv avarske vlasti. Također, u prvoj polovini 7. stoljeća javlja se čovjek pod imenom Samo uz pomoć kojeg se Slaveni na područjima današnje Češke, Slovačke i moguće Slovenije oslobađaju avarske vlasti. Samo na neki način ujedinjuje veće skupine Slavena te se to ujedinjenje kroz povijest provlači pod nazivom Samov savez ili Sameva država koja postoji do smrti samog vladara Same 660. godine. Nakon njegove smrti Avari ponovno jačaju. Sklapaju novo primirje s Bizantom koji kao i Avari ratuje s Bugarima.

Krajem 7. stoljeća ulazi se u tzv. srednjoavarski period koji traje sve do prve polovine 8. stoljeća. Ovaj period je obilježen promjenom u načinu pokapanja koje postaje planirano. Promjena se odražava i u vidu materijalne kulture na kojoj se vide sasanidsko-perzijski utjecaji koji se očituju u prikazima scena iz lova, zatim možemo vidjeti i utjecaje iz srednje Azije koji se očituju u tipičnoj žutoj keramici. Sve to upućuje na novi val doseljavanja koji je

³ H. GRAČANIN, 2007, 7-47.

obuhvatio Avarsku državu koja dakako nije odmah prestala postojati već sve njezine grane su se postepeno krenule stapati sa novim utjecajima.

Sljedeći period koji je uslijedio je bio kasnoavarski period o kojem se ne zna mnogo jer nema previše pisanih izvora i podataka da bi se mogao bolje i jasnije poznavati. Za ovaj period se smatra da su Avari izgubili većinski dio područja koji je obuhvaćao južne dijelove kaganata, dakle i Panoniju. Smatra se da su svoju vlast preusmjerili prema sjeveru na područja Bečke šume i Innsa u današnjoj Austriji. Njihovi daljnji utjecaji i pothvati su uslijedili na prethodno navedenim područjima, ali nisu vezani za područje koje se obuhvaća u ovom radu tako da će se taj dio Avarske povijesti izostaviti. Tek na kraju 8. stoljeća javlja se slavenski knez Vojnomir koji u službi Franaka 795. godine poražava Avare na njihovom području tj. u tzv. hringu (avarski tabor u obliku prstena) smještenom negdje u Panoniji. Posljednje osvajanje hringa se najvjerojatnije dogodilo 796. godine. Tijekom 9. stoljeća Avari su izgubili svu vlast nad svojim područjima te za ostatak Avara koji je preostao smatra se da su postali podanici Franačke i Bugarske. Najvjerojatnije su se stopili sa ostalim stanovništvom čemu u prilog može ići bizantski pisac Konstantin Porfirogenet koji kaže da u Hrvatskoj još ima potomaka Avara te da se na njima može raspoznati da su Avari. Područje u Panoniji kojim je nekad vladao Avarski Kaganat preuzimaju dijelom Franci pa zatim Mađari.⁴ Franci nakon propasti Avarskog Kaganata na području Panonije ratuju s Bugarima koji uspijevaju držati neke dijelove Panonije neko vrijeme pa ih zatim gube ponovno od Franaka. Svi ti sukobi između Franaka i Bugara se mogu smjestiti netom prije dolaska Mađara na to područje u drugoj polovini 9. stoljeća.⁵ Važno je naglasiti kako dio sjeverozapadne Hrvatske u ratovima protiv Franaka Bugari nisu uspjeli dohvatiti. Ratovi između ovih dviju strana nekako su se utišali jačanjem Moravske kneževine jer je i franačka i bugarska strana vlasti preusmjerila svoju pozornost prema novoj sili.⁶ Mađari na područje Panonije prvo prodiru pljačkajući krajem 9. stoljeća, točnije 895. godine se prvi puta spominju prodori Mađara što potvrđuju izvori kao što su Konstantin Porfirogenet i Lav Mudri. Kasnije 899. godine se spominje njihovo savezništvo s Francima protiv Langobarda gdje su poraženi. Nakon toga koriste smrt franačkog cara Arnulfa s kojim su i bili u prethodno spomenutom savezništvu te se početkom 10. stoljeća nastanjuju na područje koje velikim dijelom i obuhvaća današnja Mađarska. Sve do sredine 10. stoljeća Mađari nastoje prodrijeti na zapad, ali kraj takvim nastojanjima je

⁴ E. HERŠAK, A. SILIĆ, 2002, 197-219.

⁵ K. FILIPEC, 2015, 143-148.

⁶ H. GRAČANIN, S. PISK, 2015, 345-366.

poraz kod Augsburga 955. godine kada se oni više okreću prema konceptu feudalizma.⁷ Mađari vladaju sjeverozapadnim dijelom Hrvatske i većim dijelom hrvatskog dijela Panonije sve do druge polovine 11. stoljeća kada dolazi do značajnijeg jačanja hrvatske vlasti prilikom čega dolazi do pripajanja hrvatskog dijela Panonije i Dalmacije. Sukobi s Mađarima su na neki način utišani jačanjem vlasti Kolomana iz dinastije Arpadovića koji je na početku 12. stoljeća (1102.) okrunjen za kralja te nastankom personalne unije Hrvatske i Mađarske.⁸

Posljednje što će ovaj rad obuhvatiti su groblja bjelobrdske kulture na području Koprivničko-križevačke županije. Kako bi razumjeli i sam ritus pokapanja ove kulture moramo prvo ukratko predočiti gdje su i kada su se nosioci bjelobrdske kulture pojavili i na kojim su područjima djelovali. Bjelobrdska kultura obuhvaća današnja područja Rumunjske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Mađarske i Hrvatske. Kultura nosi eponimni naziv po lokalitetu Bijelo brdo koji se nalazi istočno od Osijeka u Hrvatskoj. Datira se od početka 10. do početka 13. stoljeća.⁹

Dakle, da ukratko zaključimo, povijesno razdoblje koje će ovaj rad obuhvatiti jest rani srednji vijek i obuhvaćat će avarsku materijalnu kulturu, ranoslavensku materijalnu kulturu, karolinšku materijalnu kulturu u manjem dijelu te ranu fazu bjelobrdske kulture na arheološkim lokalitetima koji se nalaze na području Koprivničko-križevačke županije.

⁷ M. VUKLESICA, 2011, 130-136.

⁸ I. GOLDSTEIN, 1994, 17-28.

⁹ N. MOTIKA, 2021, 4.

3. Povijest istraživanja

Najranije arheološke aktivnosti vezane uz razdoblje ranog srednjeg vijeka na području Koprivničko-križevačke datiraju u 1959. godinu kada su prva sustavna arheološka istraživanja provedena na lokalitetu bjelobrdske kulture Kalnik-Popovec od strane Slavenke Ercegović te Mate Tuđmana. Sljedeća istraživanja provedena na ovom lokalitetu bila su potaknuta slučajno otkrivenim grobovima 1983. godine. Istraživanja je proveo Muzej grada Križevaca pod vodstvom Zorana Homena. Odmah godinu nakon provedenih istraživanja od strane Zorka Homena bilo je planirana još jedna kampanja sustavnih arheoloških istraživanja, ali planovi su propali i lokalitet je 1987. devastiran. Najrecentnija istraživanja i za sada trenutno donesene zaključke na ovom lokalitetu je proveo i iznio Željko Tomičić 1988. godine.¹⁰ 1973. godine se na lokalitetu Đurđevac-Medvedička slučajno pronašla jedna karolinška spata, ali tek 1977. Arheološki muzej iz Zagreba pod vodstvom Zdenka Vinskog provodi istraživanje na ovom lokalitetu.¹¹ Sljedeća kronološki gledano sustavna arheološka istraživanja su provedena na lokalitetu Đelekovec-Ščapovo koja su provedena 1975. do 1979. godine pod vodstvom Marije Šmalcelj i Sonje Kolar. Rezultati provedenih istraživanja nisu objavljeni jer je voditeljica istraživanja Marija Šmalcelj umrla.¹² Lokalitet Virje-Volarski breg prvi put je rekognoscirao Zorko Marković iz Muzeja grada Koprivnice 1981. godine. Nekoliko desetljeća nakon, točnije 2007. godine Ivan Zvijerac, istaknuti i veoma aktivni arheolog amater ovog područja je prikupio nešto arheološke građe koja je izašla na površinu prilikom obrade poljoprivredne površine. Prva sustavna arheološka istraživanja su provedena godinu nakon te u još tri kampanje 2008., 2010., 2012. i 2013. godine od strane Instituta za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom Tajane Sekelj Ivančan koju treba izdvojiti kao jednu od najaktivnijih i najzaslužnijih istraživača, prvenstveno ranog srednjeg vijeka na području sjeverne Hrvatske pa tako i Koprivničko-križevačke županije. Također, treba naglasiti da su zadnje dvije kampanje 2012. i 2013. godine obuhvatile i lokalitet Virje-Sušine koji se nalazi u neposrednoj blizini lokaliteta Virje-Volarski breg.¹³ Cerine III su prvi puta rekognoscirane 1983. godine od strane Vladimira Kolareka i Zorka Markovića, a sustavno su istražene u dvije kampanje 1984. i 1985. godine pod vodstvom Zorka Markovića.¹⁴ Prvi arheološki materijal s lokaliteta Vratnec II pokraj Koprivnice su prikupili braća Zvijerac 1992. godine, a 1997. godine

¹⁰ Ž. TOMIČIĆ, 2019, 325-334.

¹¹ R. ČIMIN, 2014, 138.

¹² H. PETRIĆ, 1993b, 90 - 91.

¹³ T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 99-103.

¹⁴ Z. MARKOVIĆ, 1986, 152.

sustavna arheološka istraživanja je proveo Muzej grada Koprivnice pod vodstvom Zorka Markovića i Tajane Sekelj Ivančan.¹⁵ Postojanje lokaliteta Hlebine-Velike Hlebine je prvi utvrdio Miralem Miro Alečković prilikom rekognosciranja 1994. godine. Sljedeće aktivnosti koje su provedene na ovom lokalitetu su bila sustavna istraživanja zaštitnog karaktera od strane Instituta za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom Tajane Sekelj Ivančan 2016. i 2017. godine. Nedaleko lokaliteta Hlebine-Velike Hlebine, također, rekognosciran je u nekoliko navrata lokalitet Hlebine-Dedanovice. Rekognosciranja su provodili Miralem Miro Alečković, braća Zvijerac, Tajana Sekelj Ivančan te Ivan Valent, ali tek nedavno, 2018. godine je Institut za Arheologiju u Zagrebu proveo zaštitno-konzervatorska istraživanja pod vodstvom Tajane Sekelj Ivančan.¹⁶ Jedan od najvećih arheoloških ranosrednjovjekovnih lokaliteta u selu Torčec prvi puta je prepoznat 1997. godine kada je na položaju Torčec-Prečno pole I prikupio površinske nalaze Ivan Zvijerac te kada je te iste godine na položaju Torčec-Ledine pronađeno, također, nešto arheološkog materijala prilikom poljoprivrednih aktivnosti. Položaj Torčec-Prečno pole I je nakon prikupljanja površinskih sustavno istražen u četiri kampanje od 2005. do 2008. godine od strane Instituta za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom Tajane Sekelj Ivančan, a položaj Torčec-Ledine se pokušao 2000. godine utvrditi zračnom fotografijom te je sustavno istražen u tri kampanje od 2002. do 2004. godine pod istim vodstvom. Osim ova dva prethodno navedena položaja Institut za arheologiju u Zagrebu je proveo i probna istraživanja 2004. godine na položaju Torčec-Blaževo pole VI također pod vodstvom Tajane Sekelj Ivančan.¹⁷ U selu Torčec u spektar vremena ranog srednjeg vijeka se može uvrstiti i položaj Torčec-Cirkvišće zbog pronalaska jednog groba iz tog razdoblja. Na položaju Torčec-Cirkvišće grob je otkriven pod vodstvom Siniše Krznara 2012. godine.¹⁸ Prilikom kopanja jednog privatnog podruma 1999. godine na položaju Borovljani-Srednje brdo došlo je do utvrđivanja postojanja ranosrednjovjekovnog ognjišta čiji je iskop proveo Ivan Zvijerac.¹⁹

¹⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 1999, 185-187.

¹⁶ T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 129-130.

¹⁷ T. SEKELJ IVANČAN, 2010, 26-62.

¹⁸ S. KRZNAR, 2013, 179.

¹⁹ T. SEKELJ IVANČAN, 2000, 67.

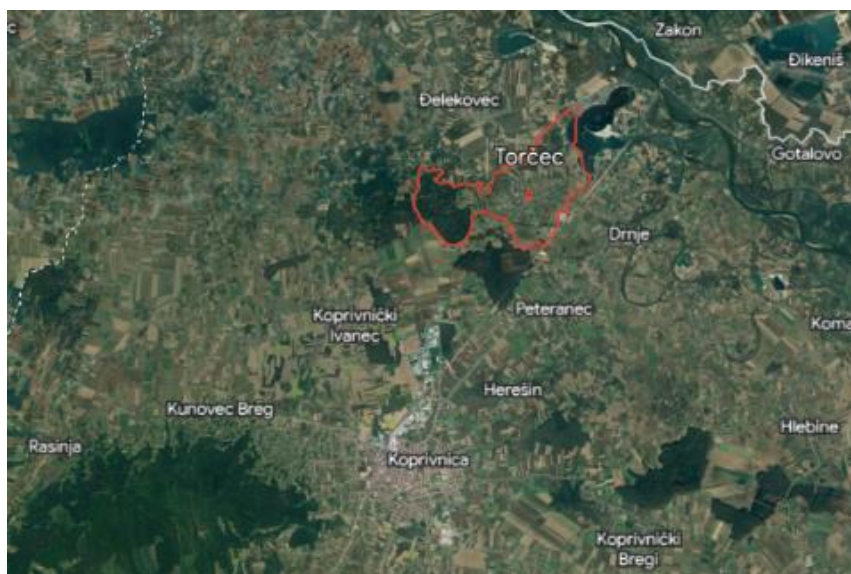
4. Ranosrednjovjekovna naselja na području Koprivničko-križevačke županije

U ovome radu bit će prisutna podjela lokaliteta na one naseobinskog karaktera, groblja ili grobove te pojedinačne nalaze ili nalaze pronađeni rekognosciranjem. Lokaliteti će unutar prethodno navedenih kategorija biti poredani kronološki izuzev kategorije pojedinačnih nalaza gdje su lokaliteti poredani abecedno zbog nemogućnosti preciznijeg datiranja.

Ranosrednjovjekovna naselja na području Koprivničko-križevačke županije imaju izraženu metaluršku komponentu koja je prisutna na nekoliko lokaliteta. Osim značajne metalurške proizvodnje mogu se izdvojiti prisutna ognjišta unutar naselja, nastambe tipa zemunice, nalazi ograde i ostalo. Također, važno je naglasiti kako nije utvrđeno postojanje naselja s bilo kakvim oblicima fortifikacijama, ali u nekim slučajevima naselja se nalaze na povišenim i dominantnim dijelovima područja koja obuhvaćaju.

4.1. Torčec

Selo Torčec se nalazi u Podravini, ono je dio općine Drnje. Kada gledamo smještaj ovog sela u odnosu na neki urbani centar možemo reći da se Torčec nalazi oko deset kilometara sjeveroistočno od grada Koprivnice (Slika 3).

Slika 3. Položaj sela Torčec u odnosu na grad Koprivnicu (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 11.8.2023.)

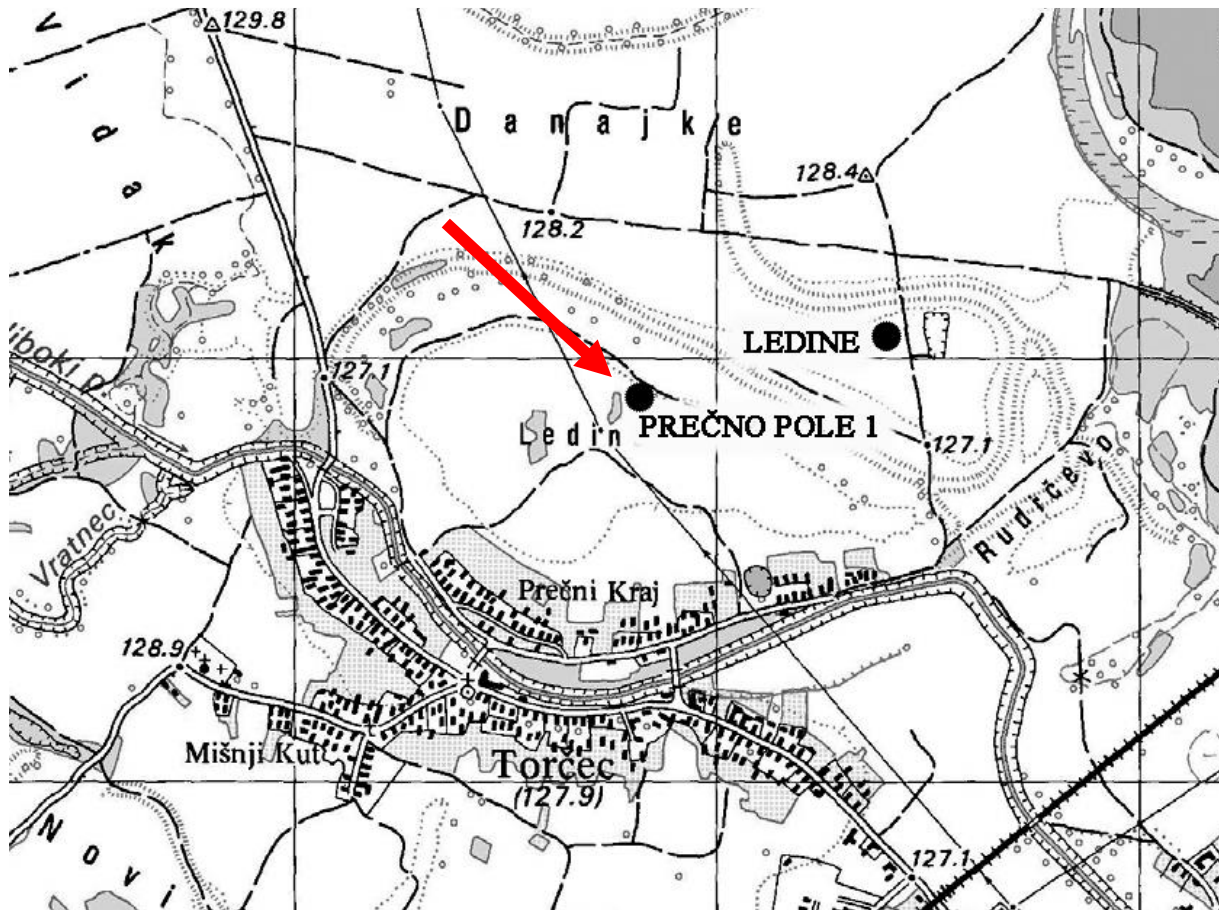
S arheološkog gledišta mjesto Torčec možemo i nazvati arheološkim kompleksom nalazišta pošto na području koje obuhvaća ovo selo imamo nekoliko nalazišta kao što su položaji Prečno pole I, Blaževo pole VI, Ledine, Rudičevo, Pod Gucak, Cirkvišće i utvrda Gradić. Položaji koji upadaju u vremenski period ranog srednjeg vijeka su Prečno pole I, Blaževo pole VI, Ledine te jedan grob s lokaliteta Cirkvišće o kojemu će biti riječi nešto kasnije u radu.²⁰

4.1.1. Torčec - Prečno pole I

Položaj Prečno pole I se nalazi sjeverno u odnosu na selo Torčec (Slika 4). Prvi puta se saznalo za ovaj položaj kada su prikupljeni površinski nalazi 1997. godine od strane arheologa amatera Ivana Zvijerca. Sljedeće kada je došlo do nekakvog istraživanja ovog položaja je bila 2002. godina kada je obavljeno rekognosciranje šireg područja. Nakon rekognosciranja uslijedila su sustavna istraživanja koja su trajala četiri godine, točnije od 2005. do 2008. godine. Ovim sustavnim istraživanjem položaja Prečno pole I utvrđeno je pet naseobinskih faza, od kojih su najzastupljenije prve tri.²¹

²⁰ T. TKALČEC, et al., 2021, 76-122.

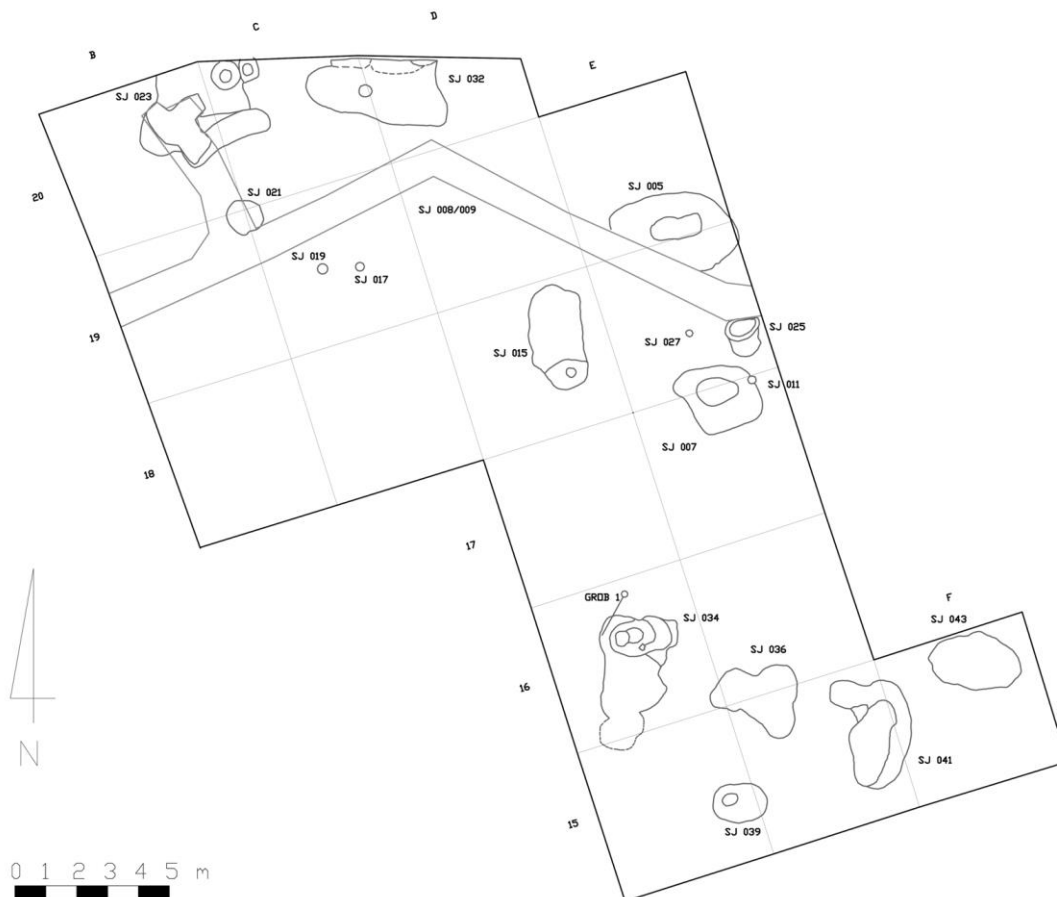
²¹ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 33.

Slika 4. Smještaj arheološkog položaja Prečno pole I u odnosu na selo Torčec (T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 74., obradio: Michael Kovačević)

U prvoj godini sustavnih istraživanja sveukupno je istraženo 470 metara kvadratnih površine ovog položaja. Bile su otvorene dvije sonde, jedna znatno veća dok je druga bila manja tzv. probna sonda. Ovim istraživanjem utvrđeno je 12 objekata od kojih je jedan imao i ognjište. Pronađeno je nekoliko ukopa stupova te jedan grob s kosturnim ostacima pokojnika (Slika 5). Objekti su bili u većinskom dijelu ili ovalnog ili kvadratnog oblika. Što se tiče pokretnih materijalnih ostataka, pronađeno je puno keramičkih ulomaka koji su većinom imali grubu strukturu. Imali su jednostavnu profilaciju te su bili ukrašeni češljastim valovnicama ili vodoravnim linijama. Također, pronađeno je nešto koštanih alatki, keramičkih pršljenova te izdvojen nalaz rimskog Konstantinova novčića koji datira u 320.-321. godinu.²²

²² T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 73-78.

Slika 5. *Iskopi objekata, rupa za stupove i groba u selu Torčec - Prečno pole I (T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 75.)*

Druga kampanja sustavnog iskapanja koju je provodio Institut za arheologiju iz Zagreba pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan je provedena 2006. godine. Ovom kampanjom utvrđeno je osam struktura tj. objekata. Treba istaknuti najsačuvaniji koji je bio kvadratnog oblika i u kojem se nalazilo polukružno ognjište (Slika 6). Od pokretnih nalaza najviše je pronađeno ulomaka keramike grube izrade. Ako izuzmemo keramiku pronađena je još i jedna staklena perla te nekoliko metalnih predmeta. Nakon ove kampanje može se doći do zaključka na temelju keramike da su ovdje prisutni ljudi od početka 7. stoljeća pa sve do sredine 10. stoljeća.²³

²³ T. SEKELJ IVANČAN, 2007, 51-55.

Slika 6. Polukružno ognjište iz jednog od istraženih objekata u selu Torčec - Prečno pole I (T. SEKELJ IVANČAN, 2007, 54.)

U trećoj godini provedenih sustavnih istraživanja u selu Torčec na položaju Prečno pole I istraženo je oko 200 kvadratnih metara površine. Ova kampanja dala je nešto oskudnije rezultate od prethodnih, ali na temelju keramike se može utvrditi da istraženo područje pripada periodima ranog i razvijenog srednjeg vijeka. Od značajnijih nalaza je bilo ognjište okruglog oblika sa ulomcima keramike unutar ognjišta (Slika 7). Također, ovom kampanjom dalo se utvrditi dokle se prostire naselje pošto na južnom dijelu sonde nije bilo nikakvih arheoloških nalaza što dovodi do zaključka da je tu jedna od krajnjih točaka naselja.²⁴

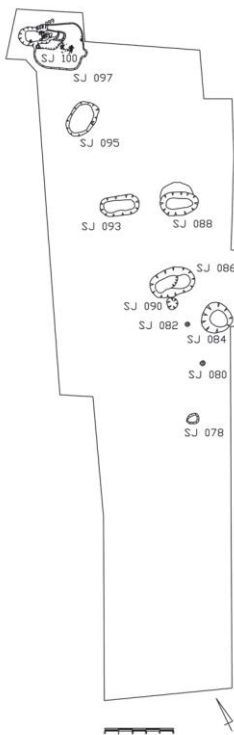
²⁴ T. SEKELJ IVANČAN, 2008a, 50-51.

Slika 7. *Kružno ognjište s ulomcima keramike s lokaliteta Torčec - Prečno pole I (T. SEKELJ IVANČAN, 2008, 51.)*

U četvrtoj godini istraživanja tj. 2008. godine, prilikom istraživanja ovog arheološkog nalazišta obuhvaćeno je veće područje od otprilike 600 metara kvadratnih. Bile su otvorene tri sonde određene zračnom fotografijom, ali nažalost u dvjema sondama nije došlo do pronalaska nikakvog arheološkog materijala ili bilo kakvih arheoloških nalaza te se zaključilo da su ove dvije sonde u potpunosti sterilne. U trećoj sondi pronađeno je sveukupno devet struktura (Slika 8) od kojih se najviše ističe jedan objekt za koji je utvrđeno da je ranosrednjovjekovna kuća. Kuća je bila pravokutnog oblika orijentacije istok-zapad. Na njezinoj zapadnoj strani nalazilo se ognjište, a blizu ognjišta je pronađen i drveni stup za koji se smatra da je vjerojatno držao krovnu konstrukciju. Uz ovu kuću pronađena su još dva objekta naseobinskog karaktera. Nažalost, ova dva naseobinska objekta su slabo očuvana jer su se nalazila veoma blizu orane zemlje zbog čega se da zaključiti da su ova dva objekta devastirana poljoprivrednom obradom površine. Za većinu ostalih istraženih objekata ne zna se točna namjena osim za dva preostala istražena stupa. Kada se osvrnemo na pronađene pokretne nalaze možemo reći da je pronađen nešto raznovrsniji inventar nalaza nego u prethodnim kampanjama. Od metalnih nalaza imamo jednu brončanu karičicu, željeznu britvu (Slika 9), ulomke željeznih nožića i spiralni ulomak karičice. Kao ostale značajnije pokretne

nalaze možemo izdvojiti ulomak koštanog češlja te polovicu kamenog žrvnja. Što se tiče keramike valja izdvojiti ulomke pršljenova i veliku količinu ulomaka pekača i lonaca. Ulomci keramike su bili ukrašeni na način koji se pripisuje ranosrednjovjekovnoj keramici, češljastom valovnicom i vodoravnim linijama koje su se nalazile najčešće na trbuhu ili ramenu posude. Ovom kampanjom se zaključilo da su za sam odabir položaja za izgradnju naselja uz stara riječna korita te izgradnju kuća pravokutnog oblika zaslužni isti etniciteti koji su gradili naselja na isti način u današnjim okolnim zemljama ovoga područja.²⁵

Slika 8. *Strukture pronađene sustavnim istraživanjima 2008. godine na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (T. SEKELJ IVANČAN, 2009a, 72.)*

²⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 2009a, 71-75.

Slika 9. Pokretni nalazi s lokaliteta Torčec - Prečno pole I – željezna britva (lijevo), ulomci lonca (desno) (T. SEKELJ IVANČAN, 2009a, 73.)

Na temelju svih sustavno provedenih istraživanja određeno je pet naseobinskih faza ovog lokaliteta. Svaka faza gledana iz kronološkog gledišta je utvrđena na temelju ^{14}C radiokarbonske analize. Na taj način možemo prvu fazu smjestiti u kraj 6. stoljeća do početka 7. stoljeća. U ovu fazu se mogu smjestiti dvije istražene strukture od kojih je jedan objekt stambenog karaktera kvadratnog oblika blago ukopan u zemlju koji je u sebi imao ognjište. O tome objektu bilo je nešto više riječi u prethodnog odlomku. Također ovoj fazi se može pripisati izrada posuda, točnije grubih lonaca rukom bez ukrasa (Slika 10). Osim spomenutih keramičkih lonaca u ovu fazu se smješta i nalaz koštanog češlja (Slika 11).²⁶

²⁶ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 33.

Slika 10. *Ulomci grubog lonca s arheološkog lokaliteta Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 93, 2016, 84.)*

Slika 11. *Ulomak koštanog češlja s arheološkog lokaliteta Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 94, 2016, 84.)*

Druga faza koja je utvrđena na ovom lokalitetu datira od prve polovine 7. stoljeća pa sve do sredine 8. stoljeća. Ovoj fazi se može pripisati devet istraženih struktura od kojih možemo izdvojiti također jedan objekt stambenog karaktera koji je bio malo ukopan u zemlju te peć u kojoj je pronađena polovica kamenog žrvnja (Slika 12). Za ovu fazu je karakteristična izrada keramičkih posuda na sporo rotirajućem lončarskom kolu. Posude su bile ukrašavane češljastim valovnicama te vodoravnim linijama najčešće na gornjoj polovici posude (Slika 13). U ovu fazu se smješta i pronalazak željeznog kresiva i brončane karičice (Slika 14) koja je bila već spomenuta. Zanimljiva je skupina nalaza izrađena od prošupljene kosti (Slika 15) koji su se koristili vjerojatno za dvije svrhe. Jedna svrha je bila da su ovi predmeti na svojem širem dijelu služili za preplitanje različitih vrsta niti, a na svojem drugom dijelu koji je bio šiljat su služili kao šila. Treba i spomenuti ukop pokojnika koji se nalazio omeđen naseobinskim objektima koji obuhvaćaju prvu i drugu fazu. Pokojnikove kosti su analiziran ¹⁴C radiokarbonskom analizom i utvrđeno je da datiraju u 776. godinu.²⁷

Slika 12. *Pola kamenog žrvnja pronađenog na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 104, 2016, 85.)*

²⁷ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 33-36.

Slika 13. Keramički lonac izrađen na sporo rotirajućem lončarskom kolu pronađen na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 96, 2016, 84.)

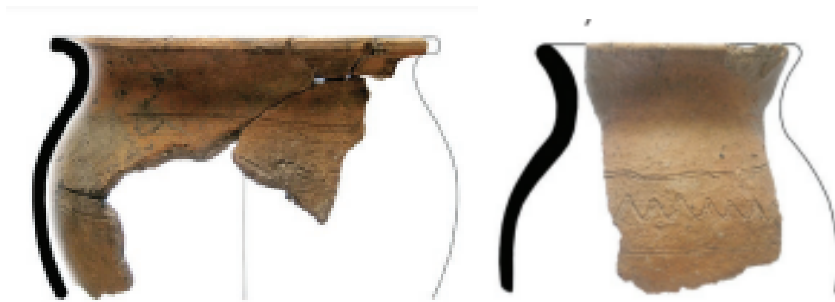

Slika 14. Brončana karičica iz 7./8. st. pronađena lokalitetu Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 103, 2016, 85.)

Slika 15. Koštane izrađevine (propletači) pronađene na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 98, 100, 101, 2016, 85.)

Treća faza koja je utvrđena na ovom lokalitetu je podijeljena na dodatne dvije, stariju i mlađu. Starija faza ili faza IIIa se datira od kraja 8. stoljeća do druge polovine 9. stoljeća, dok se mlađa faza ili faza IIIb datira od kraja 9. stoljeća do prve polovine 10. stoljeća. Razlike u ovim dvjema fazama su vidljive u izgradnji nastambi. Za fazu IIIa je karakteristična pojava većih objekata koji su bili poluukopani i bili su kvadratne forme. Također, nastambe iz ove faze su imale karakteristične potpornje koji su držali krovnu konstrukciju dok u fazi IIIb nastambe nemaju potpornje za krovnu konstrukciju, manjih su dimenzija i imaju karakterističan smještaj ognjišta unutar nastambe koje se nalazilo u jednom od uglova nastambe. Keramika izrađena na sporo rotirajućem lončarskom kolu nastavlja kontinuitet iz prošle faze, ali dolazi i do pojave keramike koja je bila izrađena na brzo rotirajućem kolu (Slika 16). Od pokretnih nalaza iz ove faze valja izdvojiti jednu željeznu predicu (Slika 17).²⁸

Slika 16. Keramički lonci izrađeni na brzo rotirajućem lončarskom kolu pronađeni na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (*Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 106, 107, 2016, 85.*)

Slika 17. Brončana predica pronađena na lokalitetu Torčec - Prečno pole I (*Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 105, 2016, 85.*)

²⁸ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 36.

Posljednje faze, faza IV i faza V nisu u potpunosti definirane zbog nedostatka dovoljno utvrđenih podataka, ali uz provedena sustavna arheološka istraživanja može se sa sigurnošću reći da se život i dalje nastavio na ovome mjestu.²⁹

4.1.3. Torčec - Ledine

Arheološki lokalitet Ledine nalazi se nešto sjeveroistočno od sela Torčec (Slika 18). Sa svih strana osim zapadne ovaj položaj je okružen starim meandrima rijeke Drave. Prilikom obavljanja poljoprivrednih djelatnosti tj. oranja 1997. godine slučajno se pronašao ovaj položaj. U tom vremenu su prikupljeni ulomci ranosrednjovjekovne keramike i ostaci kostiju. Te iste godine provedeno je rekognosciranje terena od strane arheologa s Instituta za arheologiju u Zagrebu, ali zbog nedostatka površinskih arheoloških nalaza za ovaj položaj se smatralo da je sterilan. Zračne fotografije koje su bile napravljene 2000. godine, također, nisu uspjele utvrditi da se na ovom položaju nalazi arheološki lokalitet što je dovelo do mogućeg zaključka da su kulturni slojevi netaknuti. Provedeno je sustavno arheološko istraživanje u periodu od 2002. do 2004. godine vođeno od strane dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan.³⁰

²⁹ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 36.

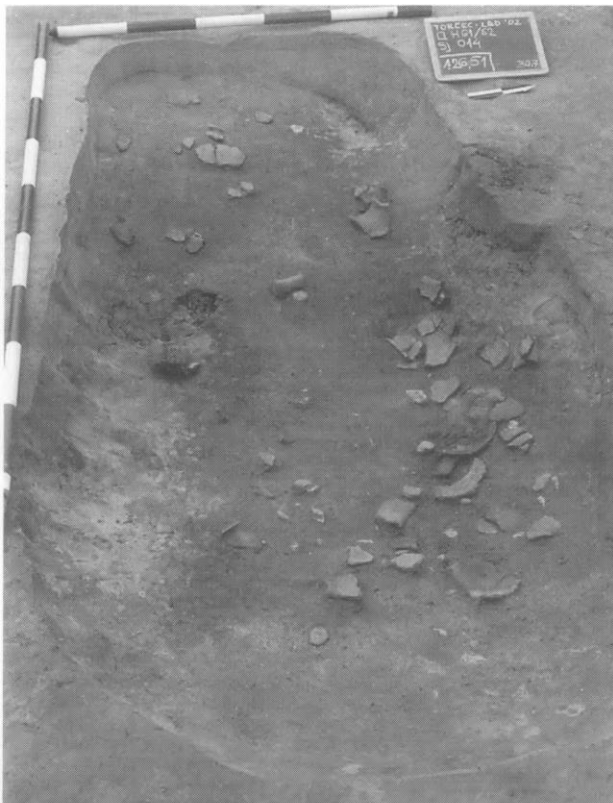
³⁰ T. SEKELJ IVANČAN, 2016, 37.

Slika 18. Smještaj arheološkog lokaliteta Ledine u odnosu na selo Torčec (T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 74., obradio: Michael Kovačević)

U prvoj godini istraživanja ovog položaja otvorene su probne sonde. Istraženo je pet arheoloških struktura. Sve strukture su bili ukopi ovalnog oblika koji su bili zapunjeni tamnijom zemljom (Slika 19). U ukopima su pronađeni ulomci keramičkih posuda i kosti od kojih su neke bile i spaljene. Također, od pokretnog arheološkog materijala je još i pronađen kameni brus, staklena perla i keramički pršljeni (Slika 20). Od metalnih nalaza se pronašao jedan nožić i igla. Prema pronađenoj keramici ovi ukopi se mogu u grubo datirati u 8. ili 9. stoljeće.³¹

³¹ T. SEKELJ IVANČAN, 2002, 309-311.

Slika 19. Ukop zapunjen tamnijom zemljom i ulomcima keramike s lokaliteta Torčec - Ledine (T. SEKELJ IVANČAN, 2002, 311.)

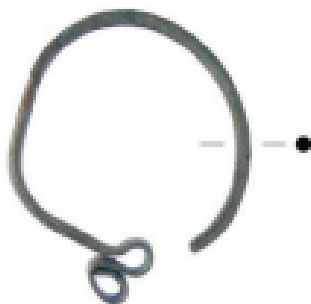

Slika 20. Keramički pršljeni pronađeni na lokalitetu Torčec - Ledine (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 110, 111, 114, 2016, 86.)

Druga godina istraživanja provedena je 2003. godine, također, pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan. Ovim istraživanjem se obuhvatila površina veličine od 330 kvadratnih metara. Pronađene su tri arheološke cjeline od kojih su dvije bile ovalnog oblika dok je treća imala kvadratnu formu. Utvrdilo se da su sve novootkrivene zapune bile ispunjene tamnijom zemljom s nalazima lijepa, ulomaka keramike i kosti. Što se tiče pokretnih nalaza pronađeno je nešto metalnih predmeta od kojih možemo istaknuti brončani praporac (Slika 21), brončanu karičicu S oblika (Slika 22), dijelove nožića i harpune. Zaključno gledano, ovom kampanjom se utvrdilo da je arheološki lokalitet Torčec - Ledine ustvari bilo naselje.³²

Slika 21. Brončani praporac pronađen na lokalitetu Torčec - Ledine (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 117, 2016, 86.)

Slika 22. Brončana karičica s „S“ završetkom pronađena na lokalitetu Torčec - Ledine (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 118, 2016, 86.)

³² T. SEKELJ IVANČAN, 2003, 105-109.

U trećoj kampanji 2004. godine koju je proveo Institut za arheologiju iz Zagreba zajedno s Muzejom grada Koprivnice pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan (Slika 23) istražene su tri arheološke cjeline. Za te tri cjeline se utvrdilo da su to ostaci triju ranosrednjovjekovnih objekata (Slika 24). Rezultat ove kampanje jest utvrđena planirana gradnja što potvrđuje smještaj objekata u grupe od dva do tri objekta na manjoj površini koji se, također, rasprostiru u paralelama koje prate liniju starog meandra rijeke Drave. Smatra se da manji objekti (ograde, ognjišta itd.) koji su se trebali nalaziti između većih objekata tj. nastambi su nestali zbog čestih poplava. ¹⁴C analizom je utvrđeno da je naselje na lokalitetu Torčec - Ledine postojalo sve do prijelaza 10. na 11. stoljeće. Od pokretne materijalne kulture je pronađeno podosta malih noževa s kratkim sječivom za koje se smatra da su služili za čišćenje riba (Slika 25). Pronađeno je i ulomaka keramike rađenih na brzo rotirajućem lončarskom kolu i ulomaka keramike rađene na sporo rotirajućem lončarskom kolu, metalnih udica razne veličine te koštanih harpuna što dovodi do zaključka da je stanovništvo na ovom području imalo za primarnu djelatnost ribolov.³³

Slika 23. Radna fotografija tijekom istraživanja arheološkog lokaliteta Torčec - Ledine (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, 2016, 39.)

³³ T. SEKELJ IVANČAN, 2005a, 45-49.

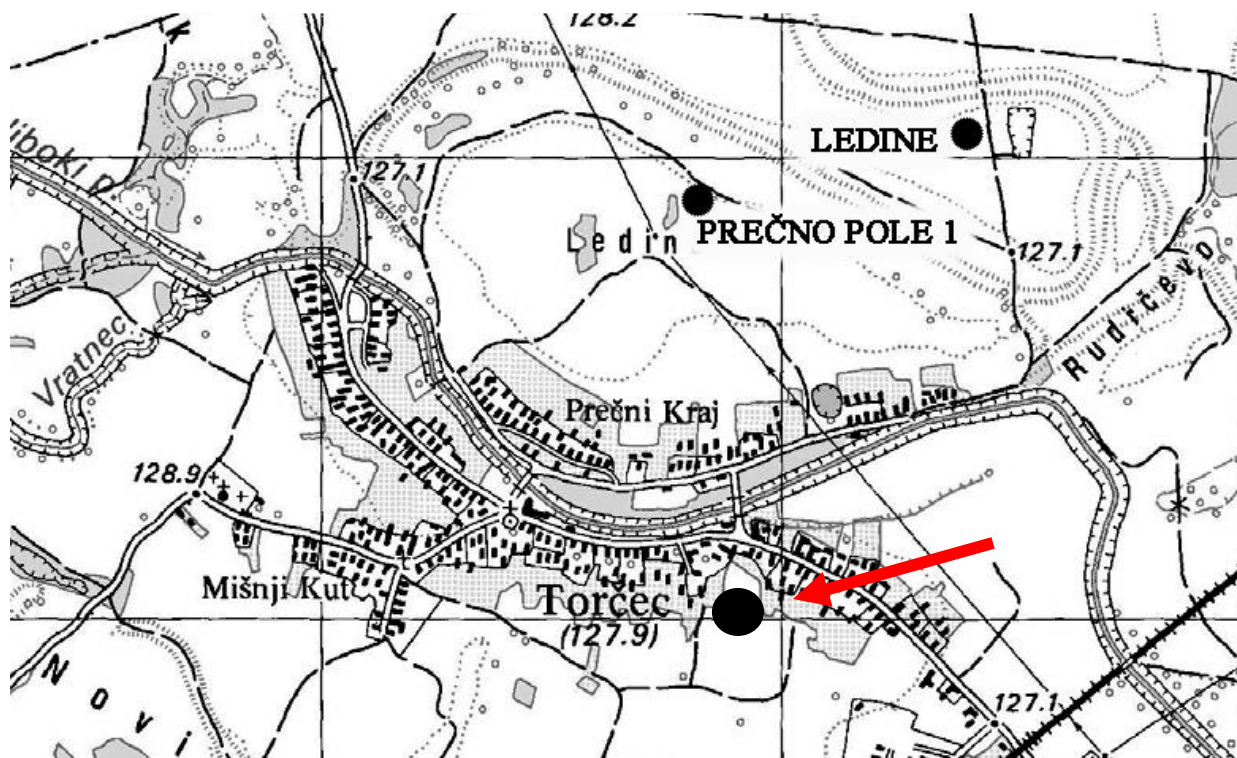
Slika 24. *Ostaci jednog objekta pronađenog 2004. godina na lokalitetu Torčec - Ledine (T. SEKELJ IVANČAN, 2005a, 47.)*

Slika 25. *Noževi sa kratkim sječivima pronađeni na lokalitetu Torčec - Ledine (Arheologija Torčeca, Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac, kat. br. 119, 120, 2016, 87.)*

4.1.4. Torčec - Blaževo pole VI

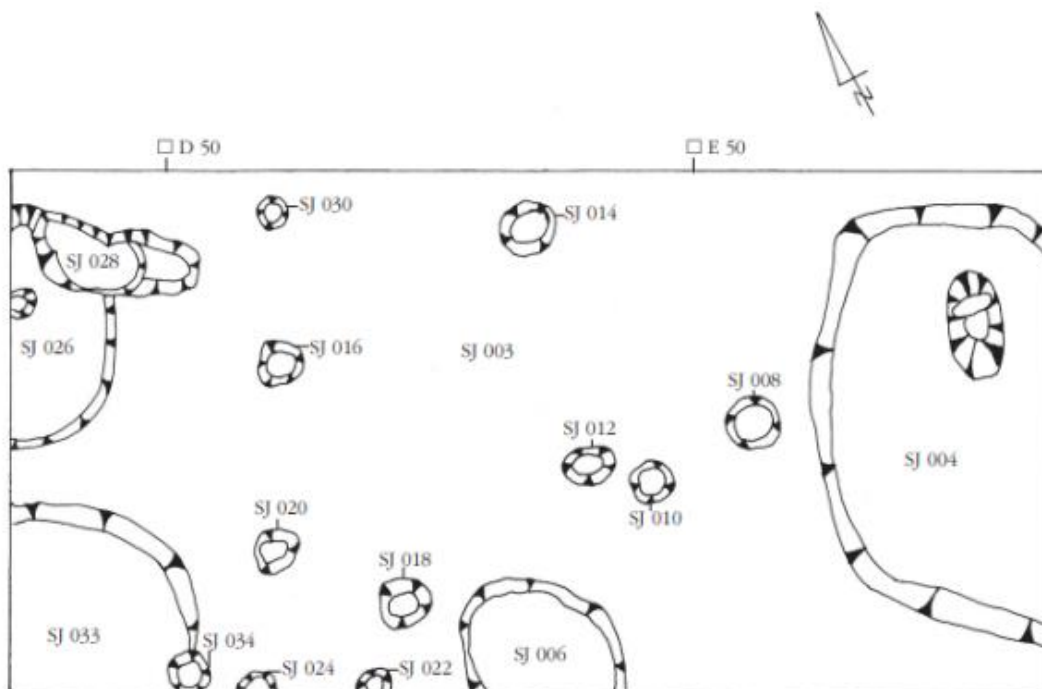
Položaj Blaževo pole VI nalazi se u najjužoj blizini sela Torčec (Slika 26). Važno je naglasiti da je sa ovog položaja izdvojeno tri skupine keramike, prapovijesna, ranosrednjovjekovna te novovjekovna. Ovom prilikom će se obuhvatiti samo skupina koja se tiče ranosrednjovjekovne keramike. Sredinom 90-ih godina je prikupljen prvi arheološki materijal s ovog položaja od strane arheologa amatera Ivana Zvijerca. Prvi stručni pregled terena se obavlja 2002. godine od strane Instituta za arheologiju iz Zagreba dok su prva probna sustavna arheološka istraživanja provedena 2004. godine pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan.³⁴

Slika 26. Smještaj arheološkog lokaliteta Torčec - Blaževo pole VI u odnosu na selo Torčec (T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 74., obradio: Michael Kovačević)

³⁴ T. SEKELJ IVANČAN, 2005b, 40-41.

Probna arheološka istraživanja provedena su 2004. godine na površini od 50 kvadratnih metara (Slika 27). Već pri vrhu u oranom humusu je pronađeno ulomaka keramike iz raznih perioda, od prapovijesne pa do novovjekovne keramike. Ovo istraživanje je dovelo do pronalaska mnoštva ukopa iz vremena ranog srednjeg vijeka. Dosta od tih ukopa su bile rupe za stupove u čijim se zapunama pronašlo mnoštvo ulomaka ranosrednjovjekovne keramike. Moguće je da stupovi nisu istodobni sa keramikom koja je pronađena u zapuni. Pronađena gruba ranosrednjovjekovna keramika je bila rađena na sporo rotirajućem lončarskom kolu te je bila doradivana naknadno rukom, ima jednostavnu profilaciju rubova i ukrašena je tipičnim ranosrednjovjekovnim motivima kao što su vodoravne linije te češljaste valovnice. Osim rupa za stupove pronađeni su i neki objekti za koje se smatra da su nastali u istom periodu kao i ranosrednjovjekovna keramika koja je bila pronađena unutar njih. Provedena ¹⁴C analiza nije dala očekivane rezultate jer ugljen prikupljen iz jednog ognjišta koji je poslan na analizu datira od druge polovine 1. stoljeća do druge polovine 3. stoljeća što opet potvrđuje da je došlo najvjerojatnije do devastacije i miješanja slojeva. Potrebno je provesti još sustavnih istraživanja kako bi se došlo do boljih zaključaka koji bi doveli do malo jasnije slike ovoga arheološkog položaja.³⁵

Slika 27. Prikaz istraženih objekata i zapuna na lokalitetu Torčec - Blaževo pole VI (T. SEKELJ IVANČAN, 2005b, 42.)

³⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 2005b, 41-44.

4.2. Hlebine

Hlebine su selo u Koprivničko-križevačkoj županiji te su ono sjedište istoimene općine. Nalaze se istočno od grada Koprivnice tj. sjedišta Koprivničko-križevačke županije (Slika 28). Za arheologiju je ovo mjesto važno zbog dva lokaliteta Velike Hlebine te Hlebine - Dedanovice o kojima će biti riječi u nastavku rada.³⁶

Slika 28. Smještaj sela Hlebine u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 19.8.2023.)

4.2.1. Hlebine - Velike Hlebine

Prvi spomen ovog lokaliteta imamo od strane Miralema Mira Alečkovića koji položaj Hlebine - Velike Hlebine ističe kao moguće arheološko nalazište. Svoje tvrdnje temelji na rekognosciranju terena 1994. godine te pronalasku keramike iz prapovijesnog, antičkog i srednjovjekovnog razdoblja. Osim keramike nailazi na nalaze koji su tipični za talioničke radionice kao što su ostaci lijepa, troske i ulomci keramičkih sapnica.³⁷

Zbog ugroženosti ovog arheološkog lokaliteta intenzivnim poljoprivrednim radnjama Institut za arheologiju u Zagrebu provodi zaštitna arheološka istraživanja na ovom položaju

³⁶ T. SEKELJ IVANČAN, I. VALENT, 2017, 73.

³⁷ M. M. ALEČKOVIĆ, 1996, 283-284.

2016. godine pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan. Položaji većih i obećavajućih arheoloških cjelina su utvrđeni geofizičkim magnetnim metodama od strane slovenske tvrtke Gearh d.o.o. Na temelju tih metoda otvorena je jedna sonda površine nešto više od 200 metara kvadratnih označena kao S-1 (Slika 29). Prilikom istraživanja ove sonde pronađene su četiri talioničke peći orijentacije I-Z (istok-zapad). Kod ovih talioničkih peći utvrđena su tri osnovna dijela; ložište, kanalić te jama u koju je opadao višak zgure kroz kanalić iz ložišta gdje se talila željezna rudača. Peći koje su bile pozicionirane sjevernije u sondi su bile nešto manje očuvane dok od dvije južnije peći jedna je bila dobro očuvana. U očuvanijoj južnoj peći su pronađeni ostaci zgure *in situ* (Slika 30). Izuzev talioničkih peći pronađeno je i nekoliko arheoloških cjelina kojima je nepoznata točna namjena. Smatra se da su te cjeline mogle služiti sekundarno kao otpadne jame za zguru, ali primarna namjena im se ne može odrediti. Do takvog se zaključka došlo zbog utvrđivanja jedne takve otpadne jame unutar istražene sonde S-1. Uz arheološke nepokretne nalaze pronađena je manja količina ulomaka keramike i jedan brončani lijevani privjesak.³⁸

Slika 29. *Smještaj lokaliteta Velike Hlebine u odnosu na selo Hlebine (T. SEKELJ IVANČAN, I. VALENT, 2017, 74.)*

³⁸ T. SEKELJ IVANČAN, 2017, 73-75.

Slika 30. *Najočuvanija talionička peć s ostacima zgure in situ s lokaliteta Hlebine - Velike Hlebine (T. SEKELJ IVANČAN, I. VALENT, 2017, 75.)*

Sljedeća i najrecentnija arheološka kampanja, također, zaštitnog karaktera na lokalitetu Velike Hlebine provedena je 2017. godine od strane Instituta za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan. Obuhvaćena je velika površina od nešto manje od 900 metara kvadratnih. Osim sustavnih arheoloških iskopavanja u nekoliko je navrata provedena neinvazivno geofizičko istraživanje lokaliteta u svrhu određivanja položaja arheoloških cjelina. Istraživanje je kao i u prošloj kampanji provela slovenska tvrtka Gearh d.o.o. U ovoj kampanji otvorene su još dvije sonde temeljene na rezultatima dobivenih geofizičkim metodama istraživanja.

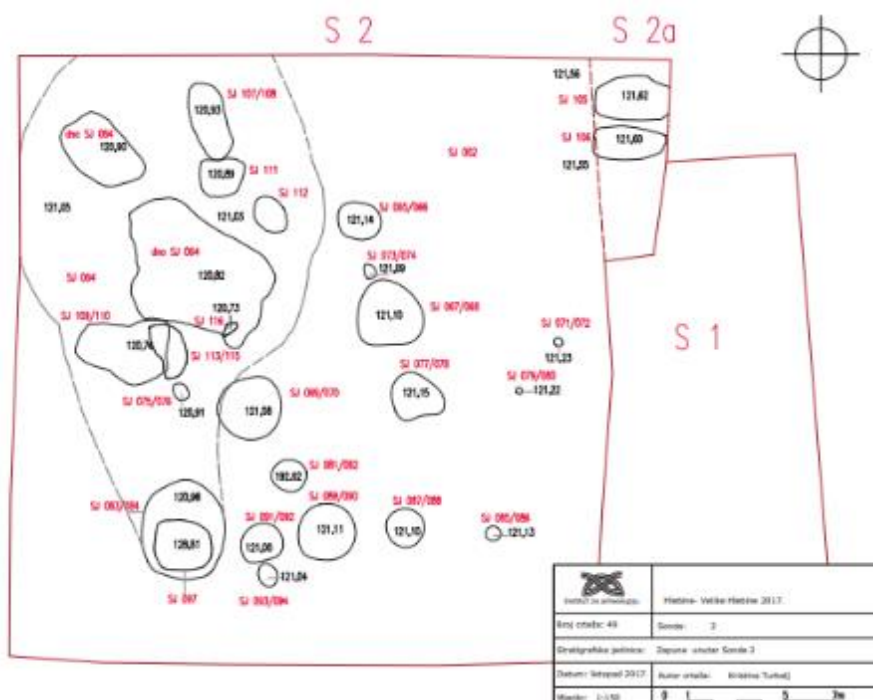
Sonda označena kao S-2 te njezin produžetak označen kao S-2a otvoren je u nastavku otvorene sonde S-1 2016. godine kako bi se još detaljnije istražila površina na kojoj se prostirala talionička radionica. Već u prvim slojevima ispod orane zemlje došlo je do nalaza ulomaka ranosrednjovjekovne keramike ukrašene češljastom valovnicom, zgure te ulomaka keramičkih sapnica (Slika 31). Daljnjim istraživanjem u sondi S-2 pronađene su arheološke strukture za koje se smatra da su bile jame koje su služile za pečenje ugljena te prženje željeznih ruda. Pronađeno je nekoliko manjih jama te nekoliko većih jama okrugle forme koje su imale zapečeno dno te su mogle služiti kao jame za pripremu obrade željeznih ruda (Slika

32). Ove jame su imale i sekundarnu funkciju kao otpadne jame za višak zgure i troske. Ako se nadoveže na prethodnu kampanju provedenu na ovom lokalitetu može se zaključiti da su talioničke peći pronađene 2016. godine bile na povišenijem terenu od jama koje su služile za pripremu ugljena za pečenje i željezne rude. Na takvu sličnu situaciju se nailazi i na lokalitetu Virje-Volarski breg o kojem će biti riječi nešto kasnije u radu. Radionicu se može precizno datirati zbog provedene ^{14}C radiokarbonske analize koja smješta ovu radionicu na prijelaz između antike u rani srednji vijek, dakle od kraja 6. stoljeća do početka 7. stoljeća.³⁹

Slika 31. Pronađena keramička sapnica u stijenci peći na lokalitetu Hlebine - Velike Hlebine (T. SEKELJ IVANČAN, 2018, 70.)

³⁹ T. SEKELJ IVANČAN, 2018, 64-68.

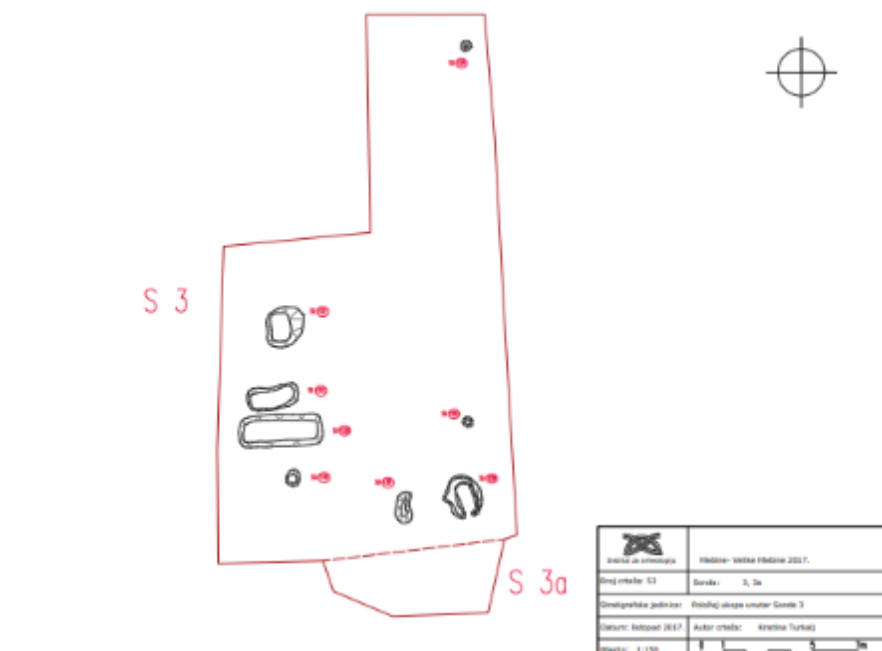

Slika 32. Pronađene arheološke strukture u sondama S-2 i s-2a (jame kružnih oblika) na lokalitetu Hlebine - Velike Hlebine (T. SEKELJ, IVANČAN, 2018, 67.)

Druga sonda označena kao S-3 (Slika 33) otvorena je kako bi se istražio naseobinski dio lokaliteta. Istočni dio sonde je bio u potpunosti sterilan dok se na zapadnom dijelu sonde pronašlo tri ranosrednjovjekovna objekta. Pronađena je veća količina ulomaka keramičkih lonaca koji su imali jednostavnu profilaciju, šupljikavu fakturu te ukrase češljaste valovnice i vodoravnih linija na trbuhu ili vratu posuda. Također, pronađeno je dosta lomljenog kamenja od žrvnjeva i tri keramička pršljena od kojih se ističe onaj ukrašen koncentrično postavljenim točkama (Slika 34). Na temelju keramike i ¹⁴C radiokarbonskih analiza ugljena naseobinski dio ovog lokaliteta se može datirati u 8. stoljeće.

Na lokalitetu Hlebine - Velike Hlebine sustavnim arheološkim istraživanjima utvrđeno je postojanje talioničke radionice i naseobinskih objekata. Za jasniju i potpuniju sliku ovog arheološkog lokaliteta trebalo bi se provesti još nekoliko arheoloških kampanja jer ovom lokalitetu prijete još veća devastacija zbog intenzivnih poljoprivrednih radnji.⁴⁰

⁴⁰ T. SEKELJ IVANČAN, 2018, 68-70.

Slika 33. Istražene strukture u naseobinskom dijelu lokaliteta Hlebine - Velike Hlebine (T. SEKELJ IVANČAN, , 2018, 69.)

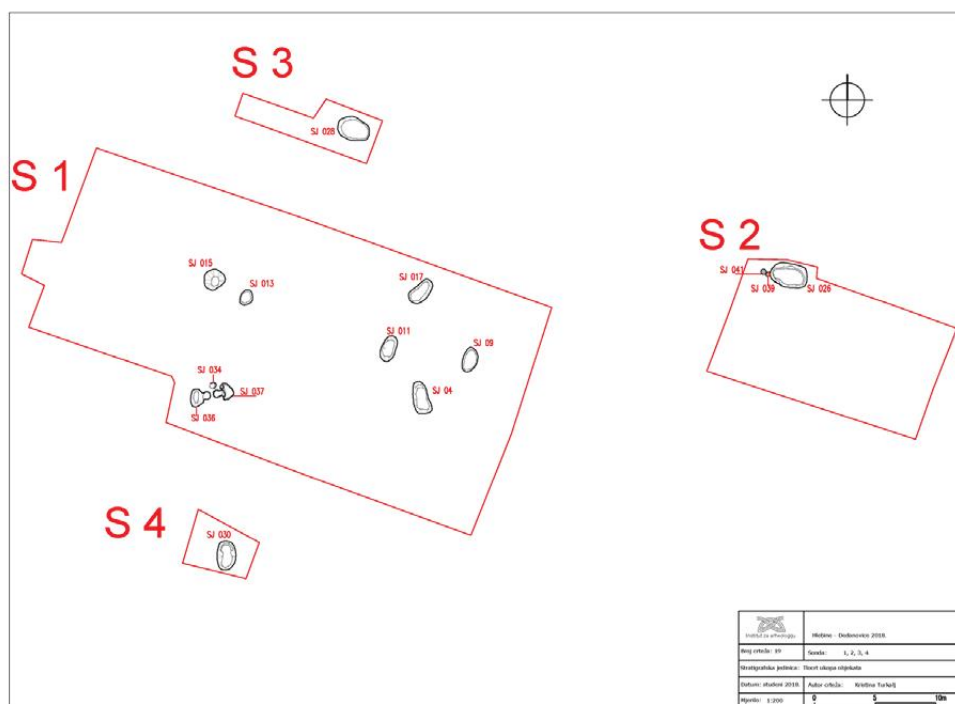

Slika 34. Keramički pršljen s ukrasom koncentrično postavljenih točaka s lokaliteta Hlebine - Velike Hlebine (T. SEKELJ IVANČAN, 2018, 71.)

4.2.2. Hlebine - Dedanovice

Arheološki lokalitet Hlebine - Dedanovice nalazi se 700 metara sjevernije od prethodno obrađenog lokaliteta Velike Hlebine. Lokalitet je bio u nekoliko navrata rekognosciran od strane Miralema Mire Alečkovića, braće Zvijerac, Tajane Sekelj Ivančan te Ivana Valenta. Zaštitno-konzervatorska sustavna arheološka istraživanja je proveo Institut za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan 2018. godine, a geofizička istraživanja terena je provela slovenska tvrtka Gearh d.o.o. Rezultirano neinvazivnim

geofizičkim istraživanjima otvoreno je pet sondi (Slika 35) u svrhu istraživanja pretpostavljene talioničke radionice i naselja.⁴¹

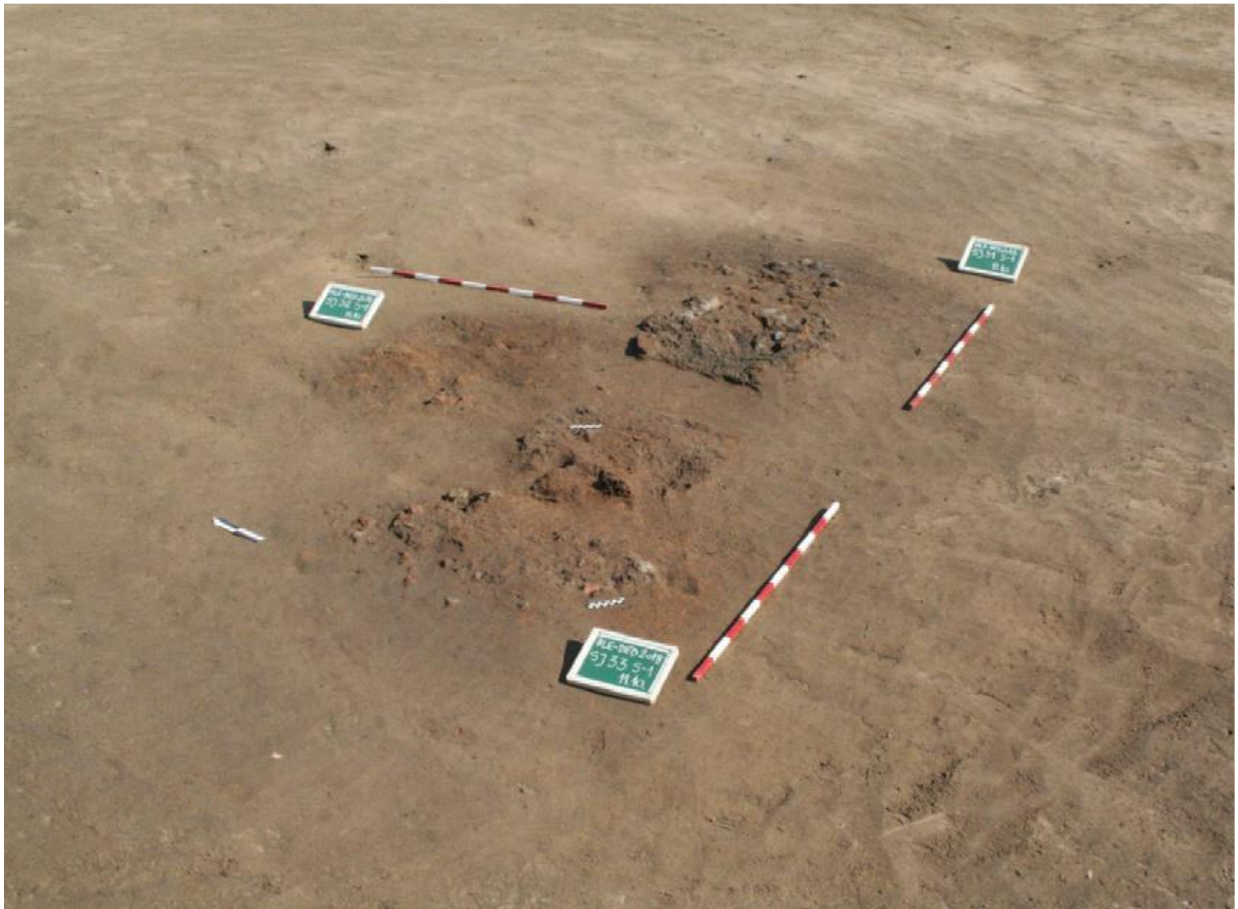

Slika 35. Četiri od pet sondi s istraženim arheološkim strukturama na lokalitetu Hlebine - Dedanovice (T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 132.)

U najvećoj i prvoj otvorenoj sondi označenoj kao S-1 je u početku dolazilo do mjestimičnih nalaza ulomaka životinjskih kostiju, opeke i keramičkih ulomaka. Na istočnom dijelu prve sonde pronađeno je četiri objekta ovalnog tlocrta. U objektima je pronađena velika količina keramike od kojih možemo izdvojiti keramiku rađenu rukom i na sporo rotirajućem lončarskom kolu šupljikavih stijenki. Izuzev keramike može se istaknuti pronalazak jednog kamenog brusa. U zapadnom dijelu sonde S-1 pronašlo se dvije talioničke peći (Slika 36), nekoliko tvorevina koje bi mogle biti talioničke peći, deformirana keramička posuda tj. njezin cjeloviti gornji dio (Slika 37). Jedna od peći je bila bolje sačuvana od druge, ali iz obje se moglo iščitati kako su služile za taljenje željezne rudače. Peći su imale tri sastavna dijela; ložište u kojem se na temelju slabije zapečenog dna dalo utvrditi da ove peći nisu postizale visoke temperature kao one s lokaliteta Hlebine - Velike Hlebine, kanalić kroz koji je zgura išla sve do jame gdje je ta zgura i padala i možda se sekundarno premještala u veće otpadne

⁴¹ T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 129-130.

jame. Bile su nasuprotno postavljene tj. jedna od peći je imala orijentaciju I-Z (istok-zapad) dok je druga imala orijentaciju Z-I (zapad-istok).⁴²

Slika 36. Dvije talioničke peći prilikom istraživanja 2018. godine na lokalitetu Hlebine - Dedanovice (T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 134.)

⁴² T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 131-134.

Slika 37. *Deformirani dio keramičke posude s lokaliteta Hlebine - Dedanovice (T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 133.)*

Ostale otvorene sonde su obuhvatile dosta manju površinu. U sondi S-2 pronađen je jedan ovalni objekt unutar kojeg je pronađena keramika rađena na brzo rotirajućem lončarskom kolu te dvije rupe za stupove. Sljedeća sonda S-3 je sadržavala jedan objekt, također, ovalnog tlocrta unutar kojeg je pronađena veća količina keramike rađene rukom i na sporo rotirajućem lončarskom kolu koja svojim karakteristikama odgovara keramici sa lokaliteta Torčec - Prečno pole I te datira u kraj 6. i početak 7. stoljeća. Osim keramike unutar ovog objekta je pronađeno ulomaka keramičkih sapnica, opeke, kamena, lijepa i zgure. Unutar sonde S-4 se nalazio, također, jedan objekt ovalno kružnog tlocrta dok je peta otvorena sonda bila sterilna u arheološkom smislu.

Sustavnim arheološkim istraživanjem 2018. godine na lokalitetu Hlebine - Dedanovice je utvrđeno postojanje talioničke radionice na temelju pronalaska dviju talioničkih peći i još nekoliko struktura koje bi mogle biti peći. Osim talioničke radionice utvrdilo se i postojanje nekoliko objekata naseobinskog karaktera unutar kojih je pronađena keramika koju se može datirati najranije u kraj 6. i početak 7. stoljeća analogno keramici koja je pronađena na lokalitetu Torčec - Prečno pole I.⁴³

⁴³ T. SEKELJ IVANČAN, 2019, 134.

4.3. Virje

Selo Virje se nalazi deset kilometara sjeverozapadno od grada Đurđevca (Slika 38). Virje je sjedište istoimene općine koja se nalazi unutar granica Koprivničko-križevačke županije. Što se tiče ovog rada ovo mjesto je bitno zbog pronalaska ranosrednjovjekovnih arheoloških lokaliteta na položajima Volarski breg i Sušine.⁴⁴

Slika 38. *Smještaj sela Virja u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 16.8.2023.)*

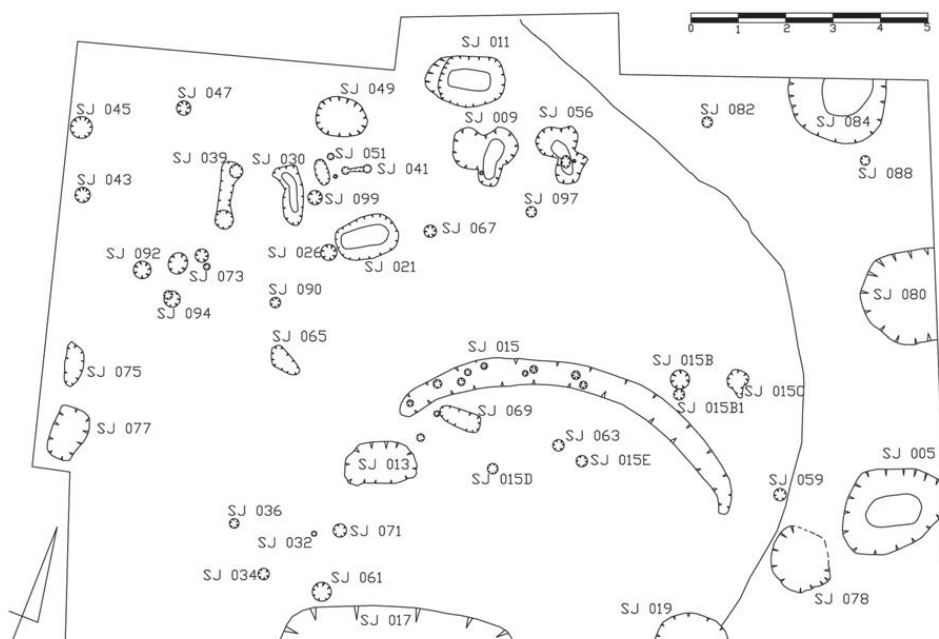
4.3.1. Virje - Volarski breg i Sušine

Arheološki lokalitet Virje - Volarski breg i Sušine nalaze se uz prometnicu koja vodi od sela Virja do sela Molve. S ovih položaja bilo je prikupljeno nešto arheološkog materijala prilikom rekognosciranja 1981. godine od strane Muzeja grada Koprivnice pod vodstvom dr.

⁴⁴ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 65.

sc. Zorka Markovića. Sljedeće aktivnosti koje su se poduzele u vidu prikupljanja arheološkog materijala bile su od strane Ivana Zvijerca iz Torčeca 2007. godine kada je nešto arheološkog materijala izašlo na površinu prilikom obrađivanja poljoprivredne površine. Shodno tim pronalascima pokretnog arheološkog materijala zaključilo se da na tom položaju se vjerojatno nalaze neke arheološke cjeline koje bi mogle donijeti dobre rezultate u vidu nepokretnih arheoloških nalaza te se odlučilo provesti sustavna arheološka istraživanja na tim položajima. Provedene su četiri kampanje 2008., 2010., 2012. i 2013. godine o kojima će biti riječi u nastavku.⁴⁵

Prvom kampanjom koja je bila zaštitnog karaktera otkrili su se ostaci nekoliko talioničkih peći koje su se nalazile *in situ*, ostaci otpadnih jama, stupova, uništenih peći te jedna ograda (Slika 39). Zbog većeg broja pronađenih talioničkih peći ustanovilo se da se na položaju Virje - Volarski breg nalazila talionička radionica koja datira u kraj 8. i 9. stoljeće potvrđeno ¹⁴C radiokarbonskom analizom ugljena pronađenog u najsaučuvanijoj peći. Pronađenim pećima su se odredila tri sastavna dijela pošto su sve peći bile slične forme. Svaka peć se sastojala od ložišta, kanalića i jamice koja je služila za višak zgure.⁴⁶

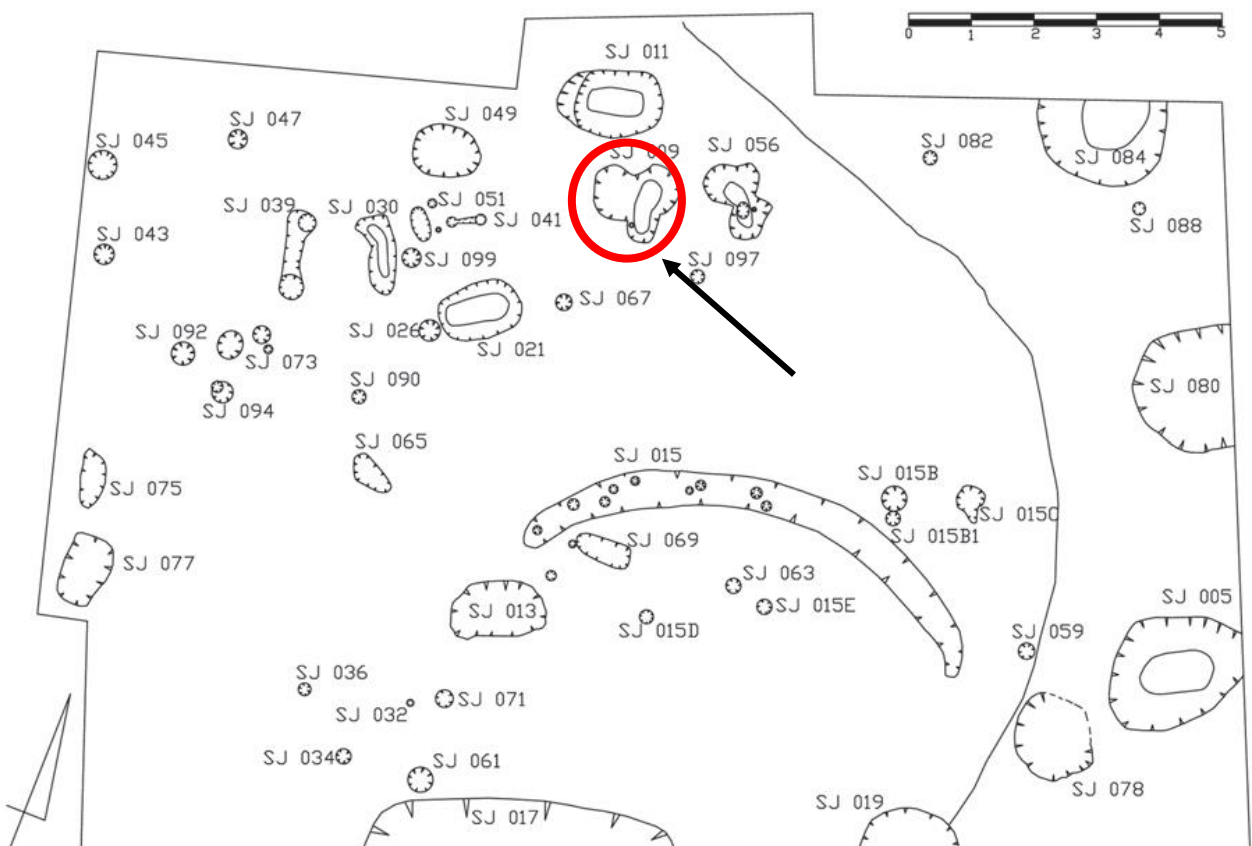

Slika 39. Ucertani istraženi objekti zahvaćeni prvom kampanjom 2008. godine na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, crtež: S. KRZNAR, 2009, 66.)

⁴⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 65.

⁴⁶ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66.

Prva talionička peć označena SJ009 (Slika 40) nađena je na sjevernom dijelu sonde otvorene na položaju Virje - Volarski breg 2008. godine. Iskopavanjem se otkrilo da su se na tom mjestu nalazile dvije peći koje su bile postavljene jedna nasuprot druge. Za bolje očuvanu peć se zaključilo da je *in situ*. Bila je orijentirana S-J i sastojala se od tri djela tj. od ložišta gdje je zapravo i izgarala željezna rudača, kanalića kojim je tekao i slijevao se stvoren višak nepotrebne zgure te jame u koju je padala odbačena zgura. Sa sigurnošću se može reći da je ložište bilo najvažniji dio talioničkih peći, a u ovoj peći je pronađeno ložište sa istaknutim dijelom na kojem se nakupljalo sirovo željezo.⁴⁷

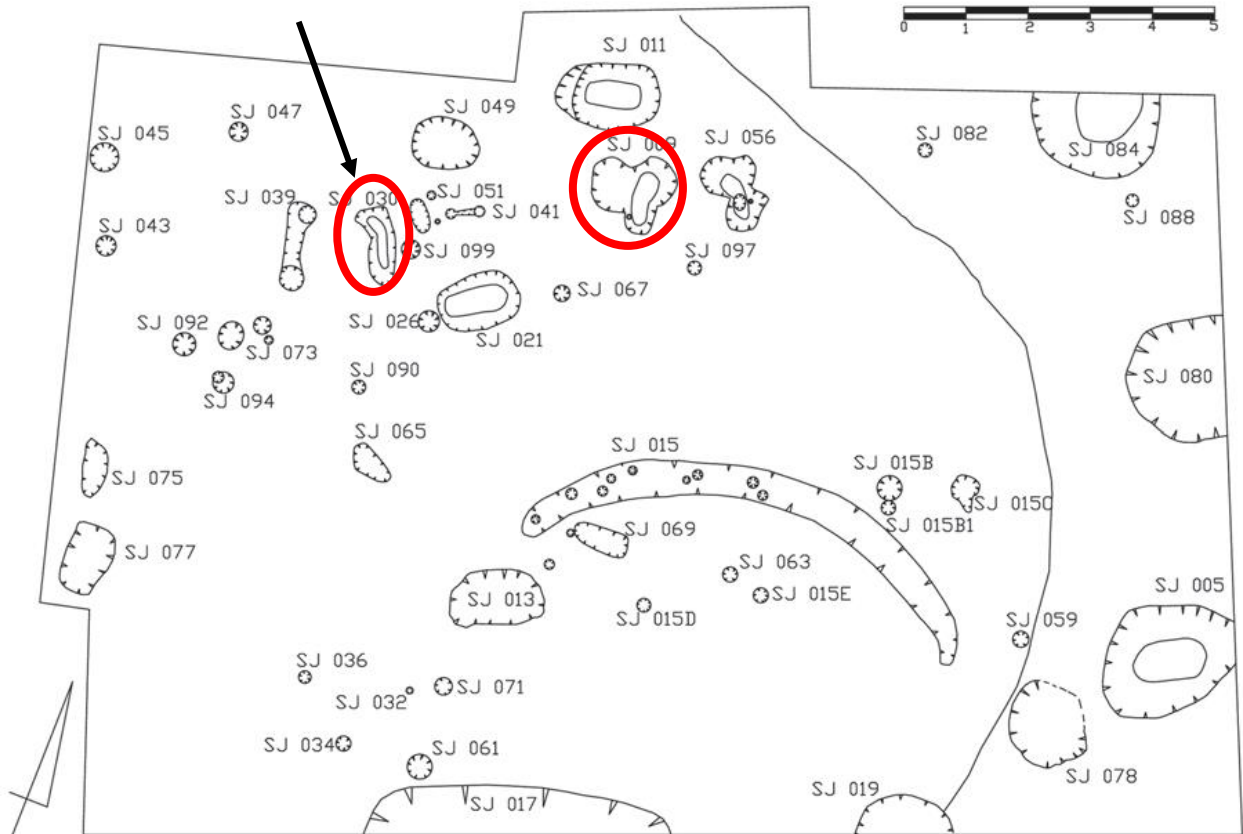

Slika 40. Označena prva talionička peć na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Sljedeća pronađena talionička peć je bila dosta dobro očuvana te je pronađena na sjeverozapadnom dijelu sonde označena kao SJ030 (Slika 41). Orijentacija peći je bila S-J (sjever-jug). Zanimljivo je što se u toj peći pronašao ostatak sirovog željeza koji se nalazio u

⁴⁷ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66-67.

ložištu peći. Također, kao i prva talionička peć ova peć se sastojala od istih sastavnica: ložišta, kanalića te jame za zguru.⁴⁸

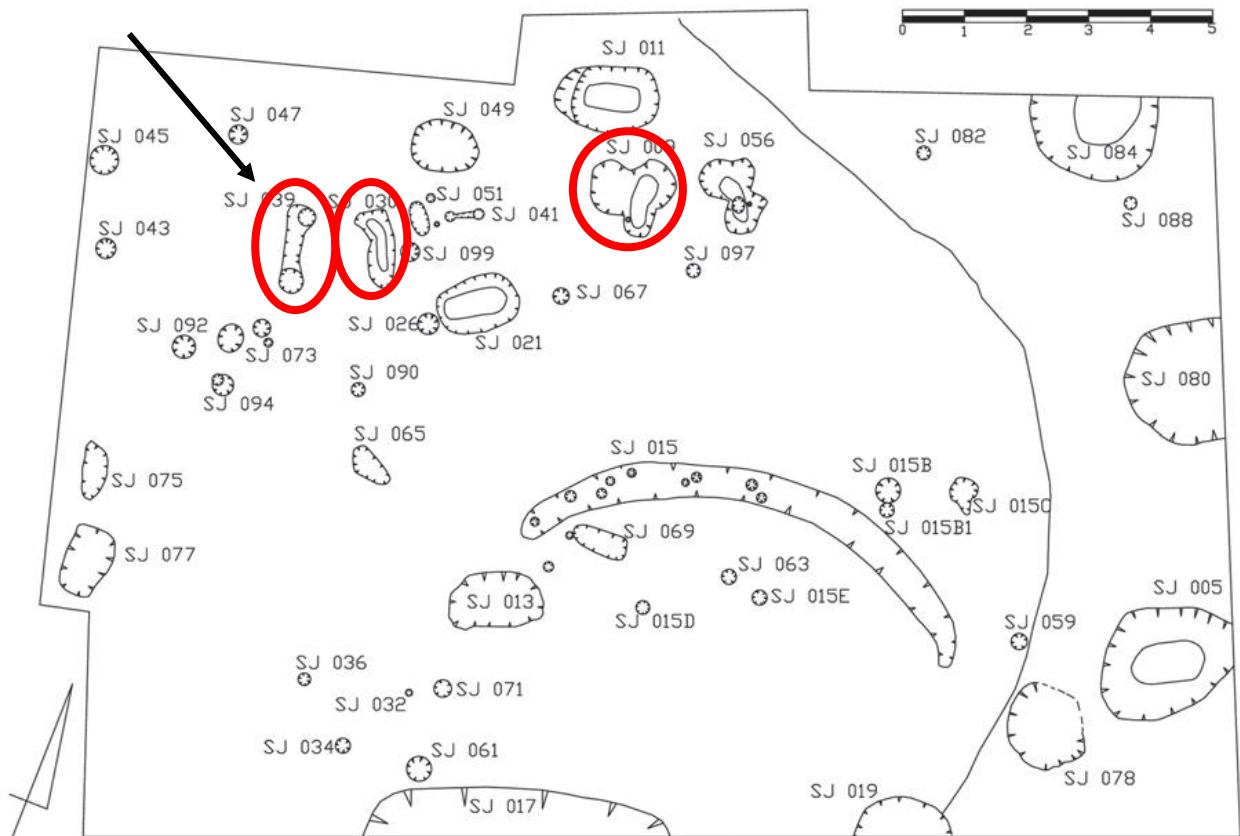

Slika 41. Označena druga talionička peć na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Treća talionička peć označena kao SJ039 nalazila se zapadno od posljednje peći (Slika 42). Peć je bila slabo očuvana te je imala istu orijentaciju kao i prethodne dvije S-J. Jedino što je od ove peći bilo sačuvano jest ložište te zapečeni dio kanalića.⁴⁹

⁴⁸ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 67.

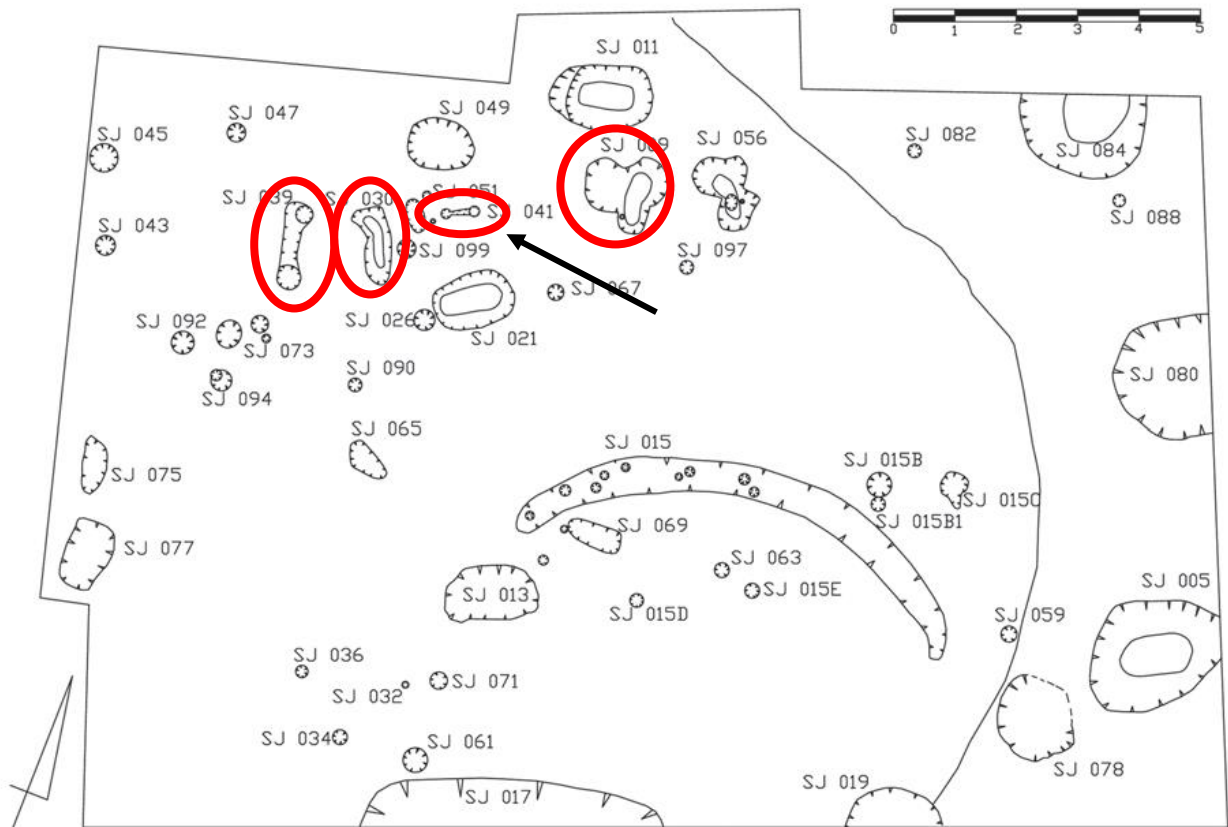
⁴⁹ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 67.

Slika 42. Označena treća talionička peć na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Četvrta talionička peć označena kao SJ041 (Slika 43), također, nije bila dobro očuvana. Nalazila se istočno od peći označene kao SJ030. Za razliku od ostalih peći, ova je imala orijentaciju I-Z. Kao i kod prethodnih smatra se da je imala također tri dijela: ložište, kanalić te jamu za zguru.⁵⁰

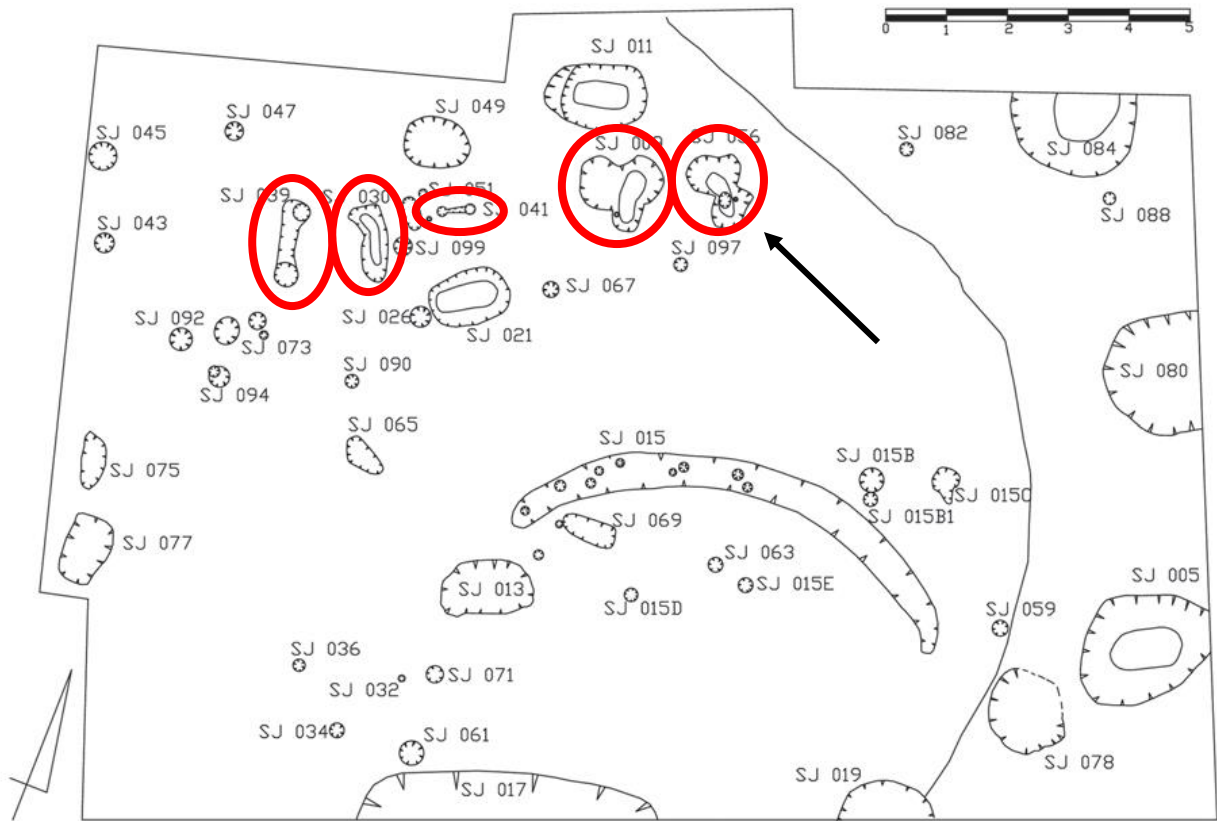
⁵⁰ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 67.

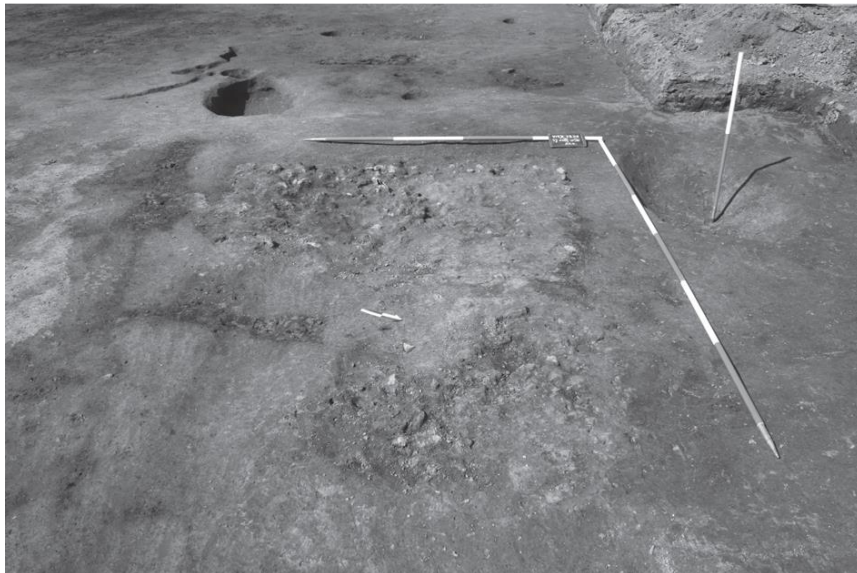
Slika 43. Označena četvrta talionička peć na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Posljednja sa sigurnošću utvrđena talionička peć SJ056 (Slika 44) *in situ* nađena je istočno od prve peći te je jako dobro sačuvana (Slika 45). Orijentacija ove peći je bila S-J (sjever-jug) te je također imala tri dijela; ložište za taljenje željezne rude, kanalić kroz koji je višak tekuće šljake otjecao u jamu. Unutar ložišta ove peći su pronađena dva komada sirovog željeza.⁵¹

⁵¹ T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 67.

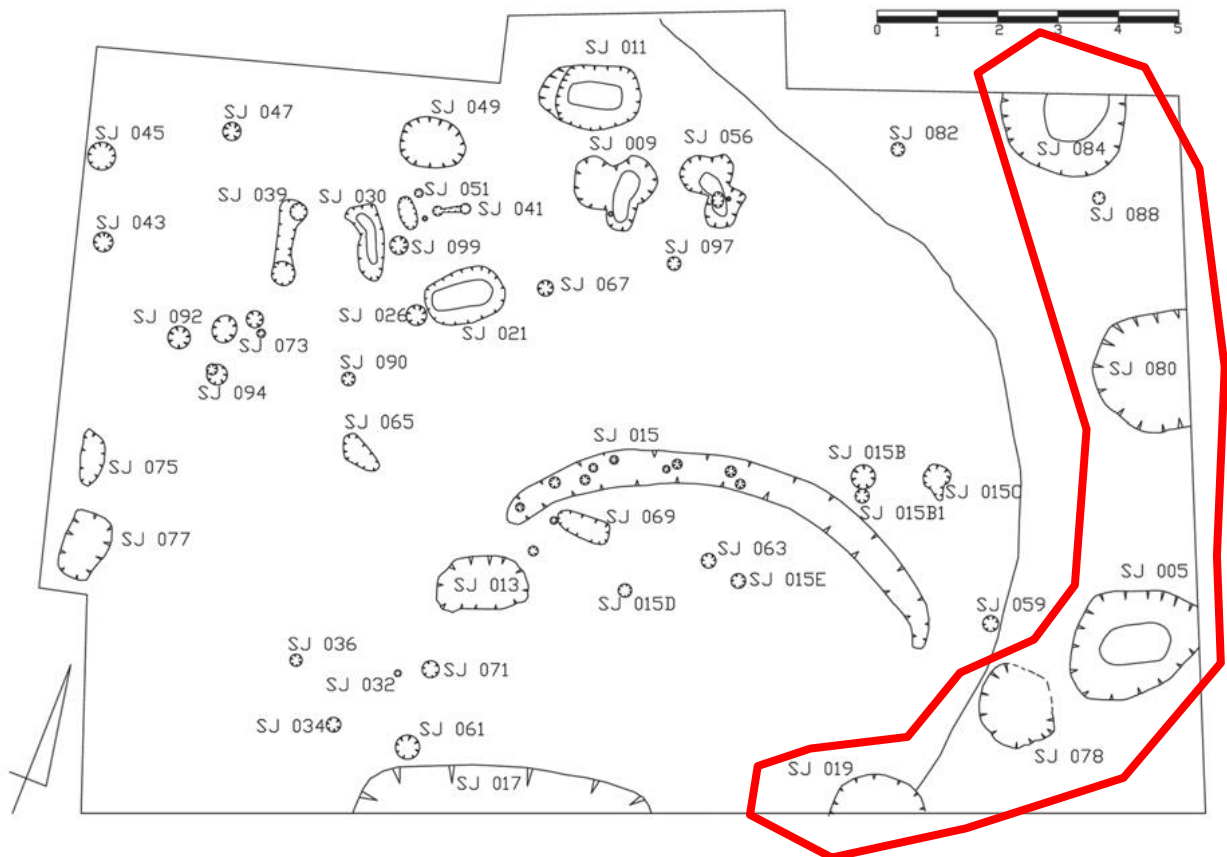

Slika 44. Označena peta talionička peć na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Slika 45. Dvije najočuvanije talioničke peći tijekom arheoloških istraživanja 2009. godine na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 68.)

Osim talioničkih peći valja istaknuti pronalazak nekoliko potvrđenih većih otpadnih jama koje su služile za skladištenje ostataka šljake iz talioničkih peći tj. u njih se sekundarno premještala šljaka iz manjih jama koje su bile sastavni dio talioničkih peći. Sve pronađene jame su imale zapečeno dno te su nađene u istočnom dijelu sonde (Slika 46). Također, su pronađeni i ostaci polukružne ograde te dislocirani ostaci talioničkih peći.⁵²

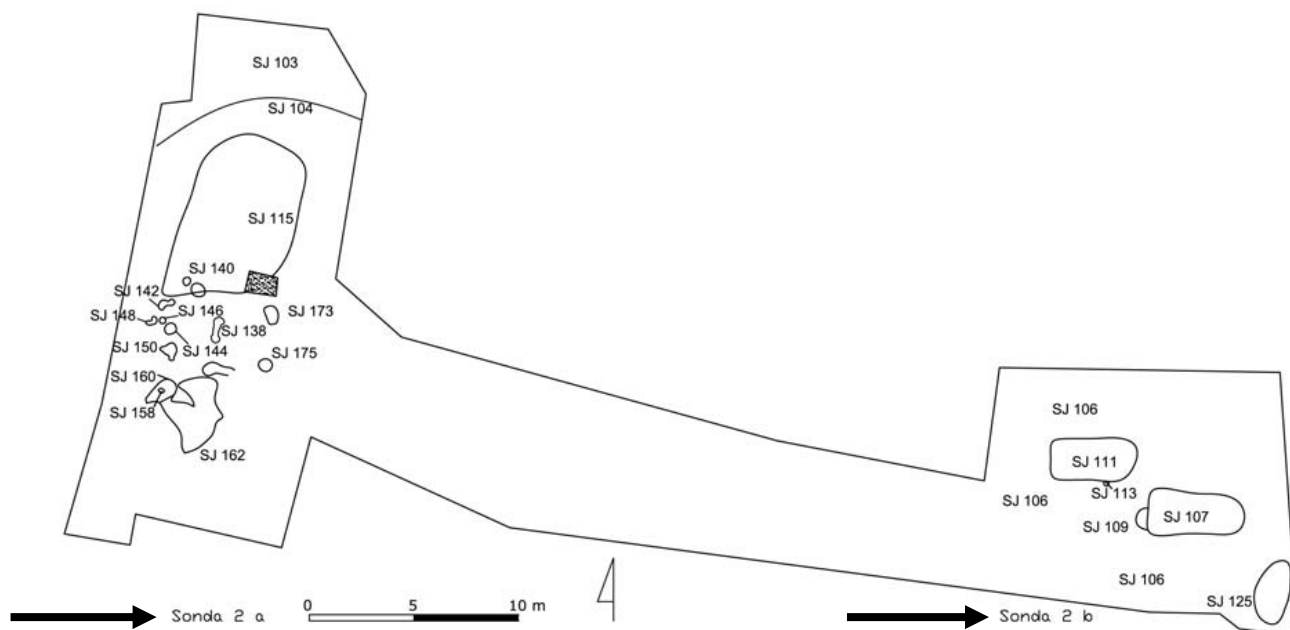

Slika 46. Označene otpadne jame (SJ005, SJ019, SJ078, SJ080, SJ084) na prikazu istraženih objekata s lokaliteta Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 66., obradio: Michael Kovačević)

Druga kampanja na arheološkom lokalitetu Virje - Volarski breg provedena je 2010. godine od strane Instituta za Arheologiju u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan. Tijekom istraživanja obuhvatila se površina nešto više od 600 metara kvadratnih u jednoj novootvorenoj sondi. Zbog lakše orijentacije sonda se podijelila na dva dijela; na S-2a i S-2b (Slika 47).⁵³

⁵² T. SEKELJ IVANČAN, 2009b, 67-70.

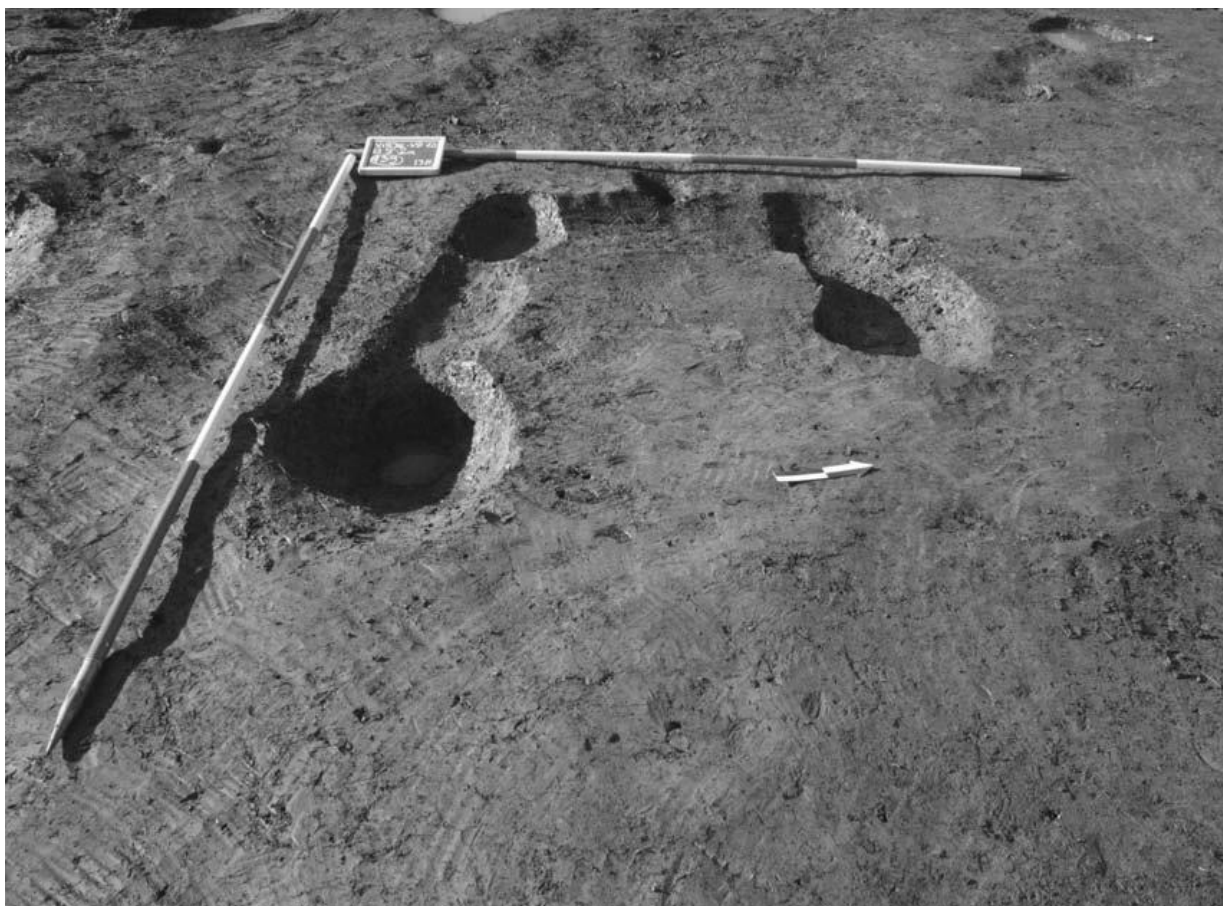
⁵³ T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 50-51.

Slika 47. Prikaz otvorene sonde 2010. godine podijeljene na dva dijela (S-2a i S-2b) na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 51., obradio: Michael Kovačević)

Na sjevernom dijelu sonde označene S-2a čišćenjem slojeva pronađeni su ostaci troske, ulomci keramičkih sapnica te dva ulomka keramike najvjerojatnije novovjekovne. Daljnjim skidanjem slojeva identificirana je veća struktura ovalnog oblika, orijentacije S-J (sjever-jug), ali ništa nije ukazivalo da je ta struktura ustvari neki arheološki nepokretni nalaz. Uz još nekoliko struktura koje nisu imale smisla da su neki nepokretni nalazi utvrđeno je da je sjeverni dio ovog dijela sonde služio kao odlagalište otpada. U južnom dijelu sonde S-2a sa sigurnošću se može reći da su pronađene dvije jame u kojoj je pronađena željezna ruda te se smatra da su tu bile jame iz kojih se vadila željezna ruda prirodno stvorena. Izuzev prethodno spomenutih jama pronađene su i dvije strukture za koje se ispostavilo da su talioničke peći (Slika 48) na temelju slično pozicioniranih i strukturiranih peći istraženih 2008. godine.⁵⁴

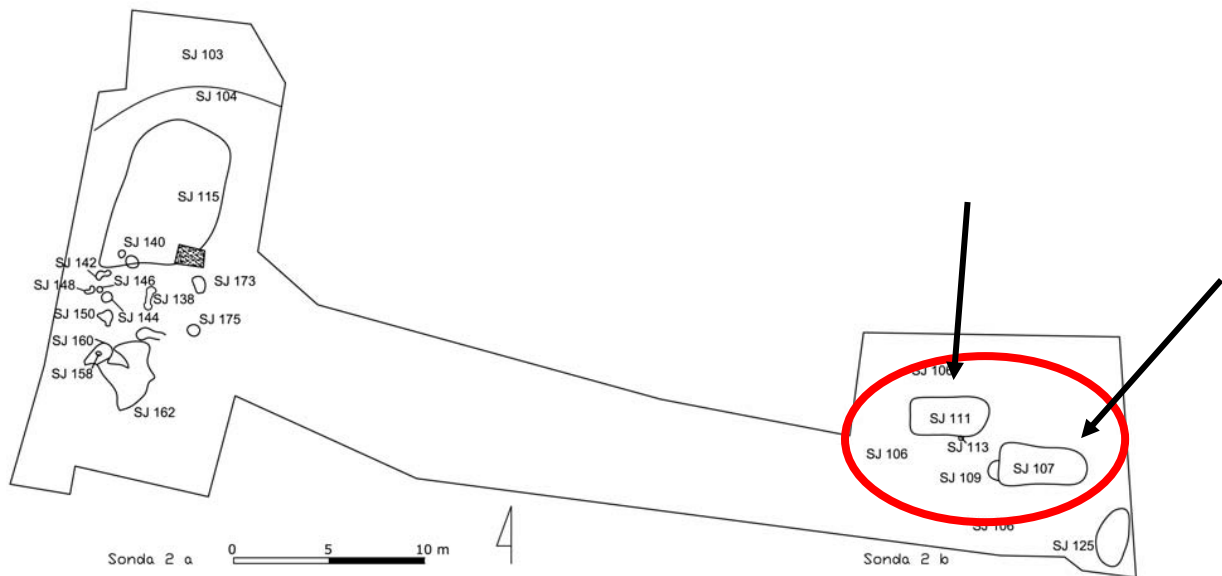
⁵⁴ T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 51-52.

Slika 48. *Ostaci dviju talioničkih peći pronađenih 2010. godine na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 52.)*

Prilikom istraživanja drugog dijela sonde označenog S-2b pronađene su tri arheološke strukture od kojih su dva objekta za koje se ne može reći točna namjena. U jednom od objekata je pronađena keramika koja svojim karakteristikama datira u rani srednji vijek, točnije kraj 8. i početak 9. stoljeća. Ovaj objekt je bio pravokutnog oblika, imao je orijentaciju I-Z te je označen kao SJ 107 (Slika 49). Malo sjevernije od ovog objekta pronađen je još jedan objekt SJ 111 istog tlocrta te su unutar njega pronađeni ulomci keramičkih sapnica, lijepa, troske, manja količina životinjskih kostiju te jedan ulomak keramičkog pršljena. Uz južni dio ovog objekta utvrđeno je postojanje jame za stup. Osim ova dva objekta pronađena je još jedna mrlja SJ koja je imala ovalan tlocrt, orijentirana S-J.⁵⁵

⁵⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 52-53.

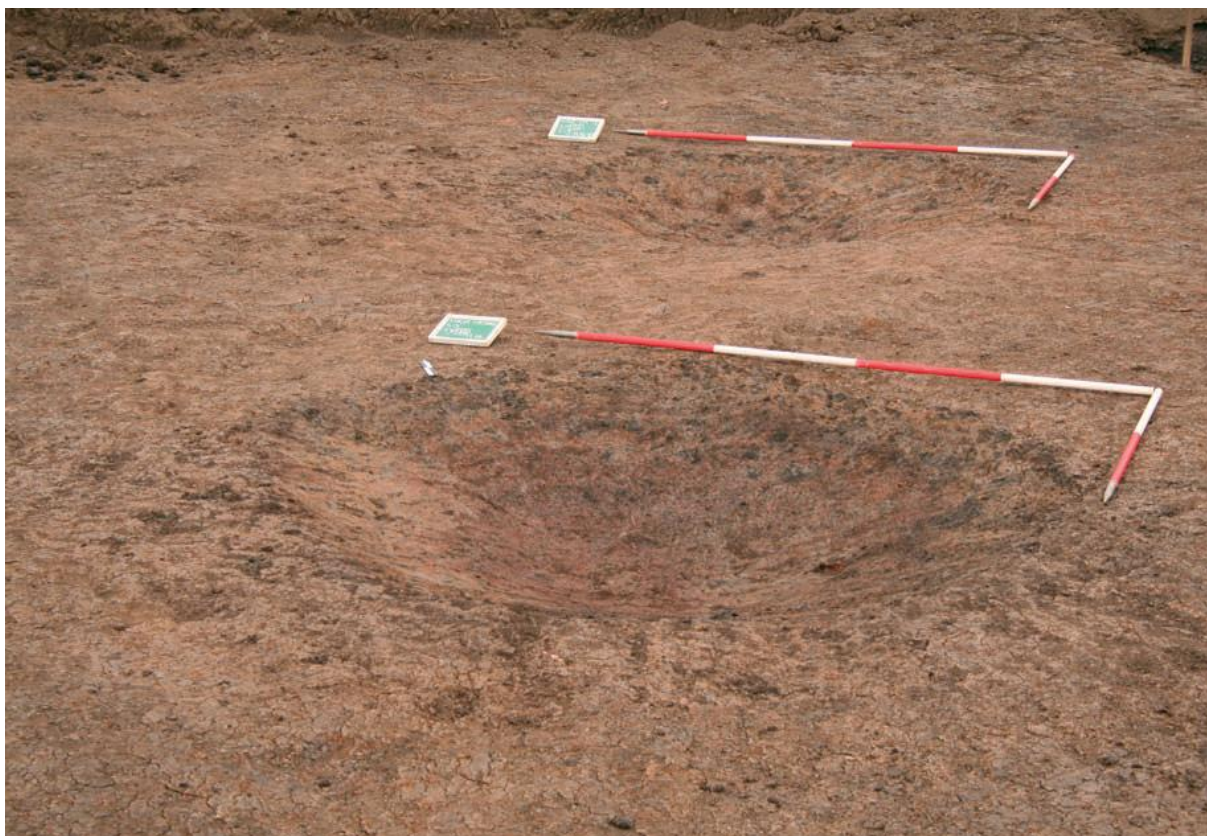
Slika 49. *Istaknuta dva pravokutna objekta unutar sonde S-2b na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2011, 51., obradio: Michael Kovačević)*

U sklopu treće kampanje zaštitno-konzervatorskih istraživanja lokaliteta Virje - Volarski breg Institut za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan je 2012. godine istražio dio lokaliteta Virje - Sušine otvorivši dvije sonde na tome položaju. Uz dvije otvorene sonde na lokalitetu Virje - Sušine otvorene su i dvije nove sonde na lokalitetu Virje - Volarski breg.

Treća sonda (S-3) je otvorena na lokalitetu Virje - Volarski breg te je unutar nje ustanovljeno pet struktura koje su bile jame (Slika 50) ukopane u zdravicu sa sadržajem željeznih ruda pri dnu dok se pri vrhu jama tj. njihovih zapuna nalazio otpad talioničke radionice. Moguće da je došlo i do pronalaska jedne veoma slabo očuvane talioničke peći, ali kako su ti ostaci loše očuvani ne može se sa sigurnošću utvrditi karakter te strukture.

Neznatno sjevernije od sonde S-3 otvorena je sonda S-4 zbog velike količine željezne rude pronađene na površini. Iz ove sonde, koja je bila probnog karaktera, prikupljeni su uzorci željeznih oksida zbog daljnjih geofizičkih analiza.⁵⁶

⁵⁶ T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 50-51.

Slika 50. Istražene jame 2012. godine u sondi S-3 na lokalitetu Virje - Volarski breg (T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 50.)

Na sjeveroistočnom dijelu sonde S-5 (Slika 51) na lokalitetu Virje - Sušine pronađeno je nešto ulomaka keramičkih kugli te keramike datirane u 12. i 13. stoljeće što se kosi sa površinskim nalazima ulomaka ranosrednjovjekovne keramike na ovom položaju. U ostalom dijelu ove sonde nije pronađeno još ulomaka keramike, ali dolazi do pronalaska mnoštva keramičkih sapnica, dijelova stranica talioničkih peći, ostataka zgure i lijepa. Od istaknutijih struktura pronađenih unutar ove sonde treba spomenuti djelomično zahvaćene ostatke mogućih dviju talioničkih peći tj. njihovih ložišta čemu ide u prilog jako zapečen lijep svijetloplave boje.⁵⁷

⁵⁷ T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 52-53.

Slika 51. Sonda S-5 prilikom istraživanja 2012. godine na lokalitetu Virje - Sušine (T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 51.)

Nekoliko desetaka metara od sonde S-5 otvorena je sonda S-6 prilikom čijeg su istraživanja arheolozi otkrili objekt koji je imao pravokutan tlocrt (Slika 52). Unutar objekta pronađene su keramičke kugle, lijep te ulomci keramike s ukrasom češljaste valovnice i vodoravnih linija što ukazuje na ranosrednjovjekovni karakter ovog objekta. Malo dalje od objekta pronađena je još jedna struktura za koju se nagađa da bi mogla bit ostatak nekakve ograde.⁵⁸

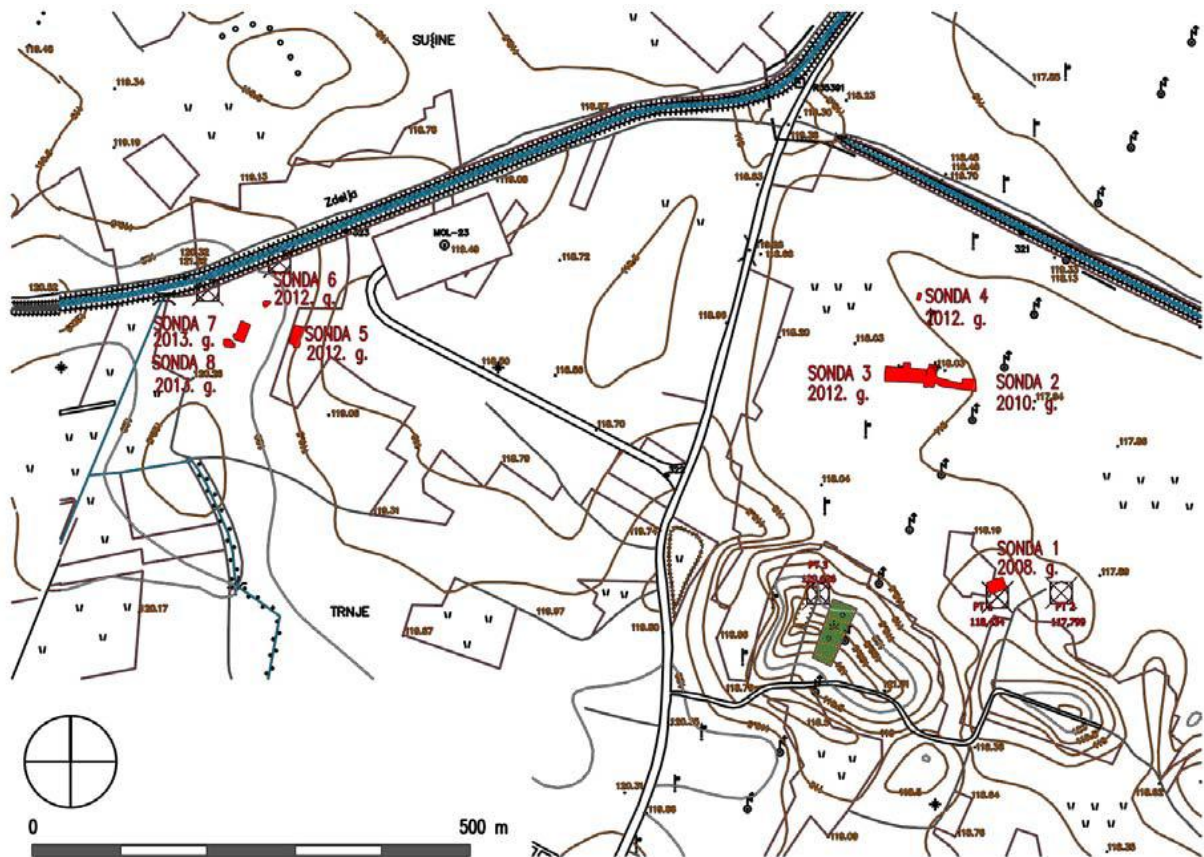
⁵⁸ T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 53.

Slika 52. *Objekt pravokutnog tlocrta u presjeku tijekom istraživanja 2012. godine na lokalitetu Virje - Sušine (T. SEKELJ IVANČAN, 2013, 53.)*

Četvrtom kampanjom (Slika 53) provedenom 2013. godine od strane Instituta za arheologiju u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan zahvatio se samo lokalitet Virje - Sušine. Na temelju provedenih geofizičkih istraživanja od strane slovenske tvrtke Gearh d.o.o. bile su otvorene dvije nove sonde (S-7 i S-8) ukupne površine 300 metara kvadratnih.⁵⁹

⁵⁹ T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 99-100.

Slika 53. Položaj svih otvorenih sondi tijekom arheoloških istraživanja 2008. - 2013. godine na lokalitetima Virje - Volarski breg i Virje - Sušine. (T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 99.)

U sondi S-7 (Slika 54) došlo je do pronalaska velike strukture dužine osam metara te širine tri i pola metra prilikom čijeg je čišćenja nađena velika količina ulomaka keramičkih sapnica, cjelovitih sapnica, zgure i lijep. Neupitno se utvrdilo da je riječ o velikom odlagalištu otpada talioničke radionice. Važno je naglasiti da je i veći dio ove strukture ostao neistražen jer sonda koja je otvorena nije zahvatila cijelu njegovu površinu. Zanimljiv je nalaz većih zapečenih komada stranica peći sa sapnicama *in situ* (Slika 55). Osim ove velike strukture unutar sonde S-7 moguće da je pronađeno i nekoliko ranosrednjovjekovnih talioničkih peći, ali u lošem stanju očuvanosti pa se ništa ne može reći sa potpunom sigurnošću te nekoliko cjelina koje su sadržavale prapovijesne pokretne nalaze kao što su ulomci latenske keramike, željezna strelica i jedno željezno šilo.⁶⁰

⁶⁰ T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 100-102.

Slika 54. Sonda S-7 prilikom istraživanja 2013. godine na lokalitetu Virje - Sušine (T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 101.)

Slika 55. Keramička sapnica in situ pronađena tijekom istraživanja 2013. godine na lokalitetu Virje - Sušine (T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 101.)

Površinom gledano dosta manja sonda S-8 se nalazila nešto južnije od sonde S-7. Unutar sonde pronađen je jedan ranosrednjovjekovni objekt (Slika 56) u čijoj su unutrašnjosti pronađeni ulomci grube keramike jednostavno profiliranih rubova koja je bila ukrašena češljastom valovnicom karakterističnom za kraj 8. i početak 9. stoljeća. Gledano u smjeru pokretnih nalaza još je unutar objekta pronađen i jedan lijevani pojasni jezičac i željezni nožić. Malo udaljenije od pronađenog objekta pronađeno je ognjište na otvorenom čiju svrhu potvrđuju pronalasci zapečeni komadi lijepa te ulomci keramike istodobni onima unutar objekta.⁶¹

Zaključno gledano sa sigurnošću se može reći da su ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti Virje - Volarski breg i Virje - Sušine bili dio kompleksa talioničkih radionica u čijem je sklopu postojalo istodobno naselje. Kako bi se zaštitili ovi lokaliteti od daljnjih devastacija izazvanih intenzivnim poljoprivrednim radnjama potrebno je provesti još dodatnih sustavnih arheoloških istraživanja.

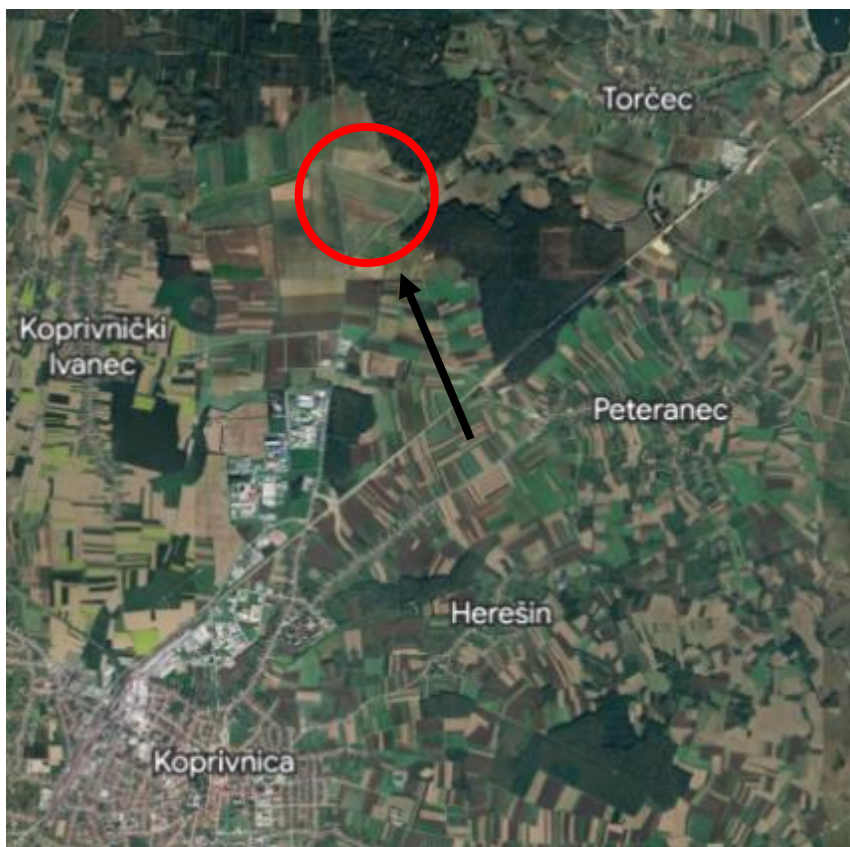

Slika 56. Objekt pronađen 2013. godine unutar sonde S-8 na lokalitetu Virje - Sušine (T. SEKELJ IVANČAN, foto: T. TKALČEC, 2014, 102.)

⁶¹ T. SEKELJ IVANČAN, 2014, 102-103.

4.4. Cerine III

Arheološki lokalitet Cerine III nalazi se nešto sjevernije od grada Koprivnice u smjeru ceste za mjesto Đelekovec (Slika 57). Lokalitet je dio većeg kompleksa nalazišta, ali ovdje se izdvaja Cerine III zbog istaknutih pronalazaka koje možemo smjestiti u rani srednji vijek. Prvi arheološki pokretni nalazi su prikupljeni 1983. prilikom rekognosciranja terena od strane Zorka Markovića i Vladimira Kolareka. Sustavna arheološka istraživanja provedena su na ovom terenu u dvije kampanje 1984. i 1985. godine.⁶²

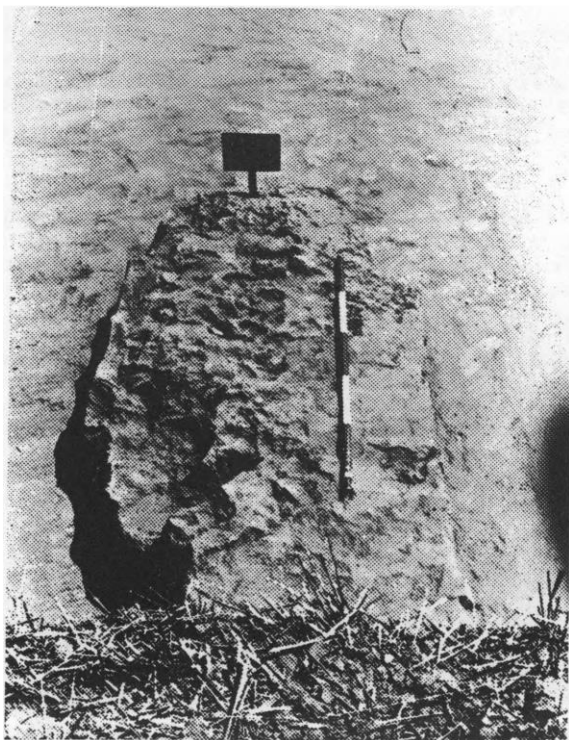

Slika 57. Smještaj lokaliteta Cerine III u odnosu na suvremene ruralne centre te grad Koprivnicu (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 23.8.2023., obradio: Michael Kovačević)

⁶² Z. MARKOVIĆ, 1986, 152.

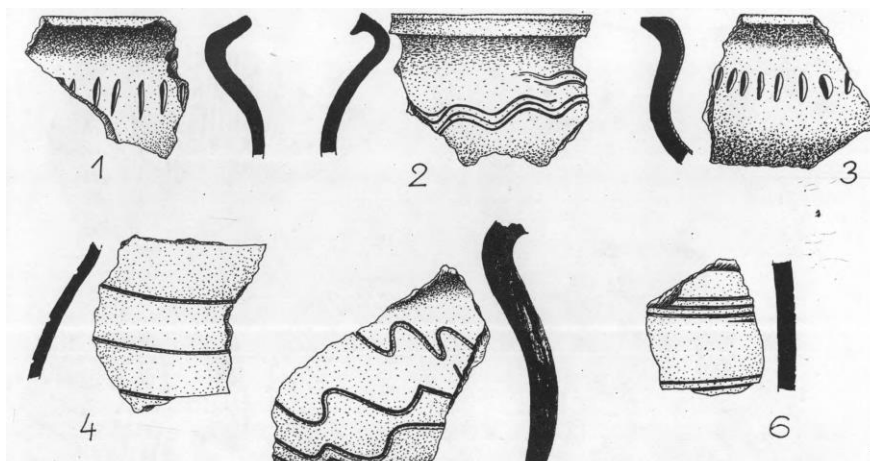
U prvoj godini istraživanja je otvorena tek jedna vrlo mala probna sonda. Ustanovljeno je preslojavanje prapovijesnih i srednjovjekovnih slojeva, najvjerojatnije zbog devastacije terena ili ukapanja srednjovjekovnih objekata u prapovijesne.

Druga kampanja 1985. godine je bila nešto više obuhvatna što se tiče istražene površine te pronalaska pokretnih i nepokretnih nalaza. Bile su otvorene četiri sonde od kojih će se izdvojiti sonda S-1 zbog pronalaska ranosrednjovjekovnih nalaza. Unutar ove sonde pronađeno je kameno ognjište (Slika 58) s većom količinom ulomaka ranosrednjovjekovne keramike (Slika 59). Keramika je bila grube fature te je imala ukrase češljaste valovnice, vodoravnih linija i vertikalnih ili kosih zarezova od kojih su neki bili i napravljeni utiskivanjem noktiju. Ukras je bio prisutan na ramenima posuda što je karakteristično za ovaj period. Ove posude se mogu datirati u kraj 8. do početka 10. stoljeća.⁶³

Slika 58. Kameno ognjište pronađeno 1985. godine na lokalitetu Cerine III (Z. MARKOVIĆ, 1986, 153.)

⁶³ Z. MARKOVIĆ, 1986, 154-155.

Slika 59. *Ulomci ranosrednjovjekovne keramike pronađeni na lokalitetu Cerine III (Z. MARKOVIĆ, 1986, 157.)*

4.5. Borovljani - Srednje brdo

Arheološki lokalitet Borovljani - Srednje brdo nalazi se jugoistočno od suvremenog grada Koprivnice (Slika 60). Prilikom kopanja podruma Stjepana Bokala 1999. godine slučajno se naišlo na ranosrednjovjekovno ognjište.⁶⁴

Slika 60. *Smještaj sela Borovljani u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 23.8.2023.)*

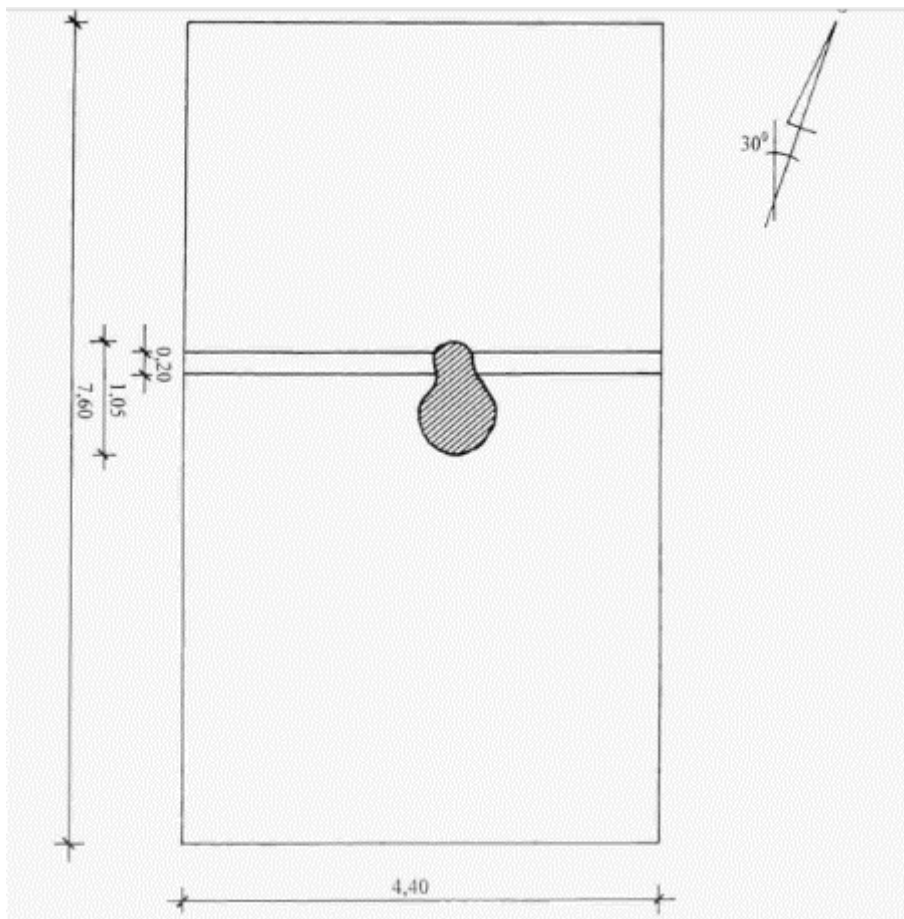
Ognjište je iskopao arheolog amater Ivan Zvijerac. Pronađeni su ulomci četiri keramičke posude koje su i kasnije rekonstruirane (Slika 61). Posude su bile izrađene na spororotirajućem lončarskom kolu te kasnije dorađivane rukom. Sagledavši sve karakteristike pronađenih ulomaka keramike ovo ognjište se može datirati u kraj 8. do početka 10. stoljeća. Na južnom dijelu kruškolikog ognjišta (Slika 62) pronađeni su ostaci zapečene zemlje i lijepa što bi moglo potvrditi da se na tom dijelu nalazilo ložište peći.⁶⁵

⁶⁴ T. SEKELJ IVANČAN, 2000, 67.

⁶⁵ T. SEKELJ IVANČAN, 2001, 248-249.

Slika 61. Četiri rekonstruirane ranosrednjovjekovne keramičke posude s lokaliteta Borovljani - Srednje brdo (T. SEKELJ IVANČAN, 2000, 74.)

Slika 62. Tlocrt istraženog ognjišta 1999. godine na lokalitetu Borovljani - Srednje brdo (T. SEKELJ IVANČAN, 2000, 69.)

4.6. Peteranec - Vratnec II

Peteranec je selo koje se nalazi oko dva kilometra od grada Koprivnice (Slika 63). Arheološki lokalitet Vratnec II se nalazi oko kilometar zapadno od sela Torčec.⁶⁶

Slika 63. *Smještaj sela Peteranec u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 24.8.2023.)*

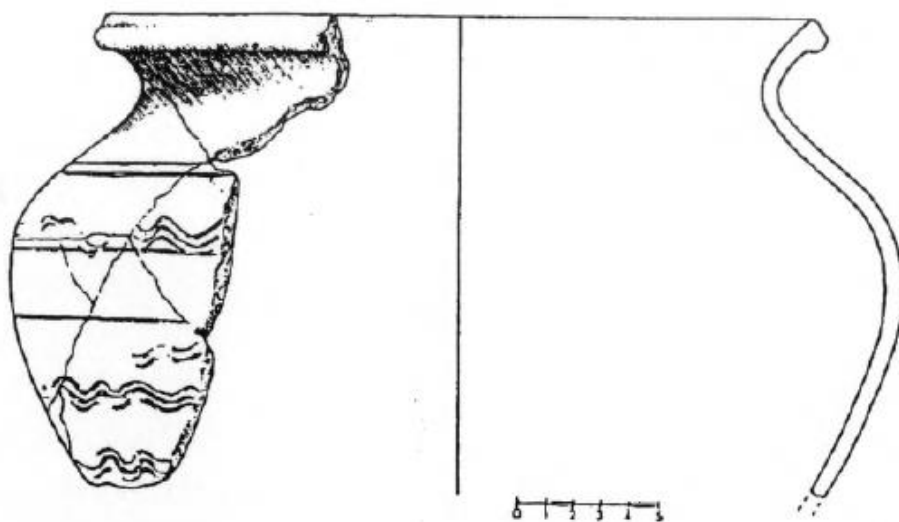
Prvi arheološki materijal s lokaliteta Peteranec - Vratnec II su prikupila braća Ivan i Zlatko Zvijerac 1992. godine. Na temelju tog prikupljenog materijala, većim dijelom ulomaka keramike, Muzej grada Koprivnice pod vodstvom dr. sc. Zorka Markovića te tadašnje mr. sc. Tajane Sekelj Ivančan 1997. godine provodi sustavna arheološka istraživanja. Bile su otvorene četiri sonde od kojih je u sondi četiri pronađeno najviše ranosrednjovjekovnog materijala. Već u prvim ispremiješanim slojevima svih sondi zbog devastacije dolazi do pronalazaka ulomaka keramike ukrašene češljastom valovnicom i snopovima horizontalnih linija. Unutar sonde tri istražen je jedan ranosrednjovjekovni objekt s ostacima gara. Istraživanjem sonde četiri ustanovljeno je postojanje dvaju objekta, jednog na istočnom dijelu sonde i drugog na zapadnom dijelu sonde. Čišćenjem kulturnih slojeva u istočnom objektu je pronađeno ognjište (Slika 64) s zapečenom zemljom i ulomcima ranosrednjovjekovne keramike. Na južnom dijelu ognjišta pronađeni su ostaci dvaju rupa za drvene stupove. U

⁶⁶ T. SEKELJ IVANČAN, 1999, 185.

zapadnom objektu je pronađena velika količina ulomaka ranosrednjovjekovne keramike te jedna cjelovitija posuda s ukrasima češljaste valovnice i horizontalnih linija čije analogije datiraju u 10. i 11. stoljeće (Slika 65).⁶⁷

Slika 64. *Pronađeno ognjište unutar istočnog objekta na lokalitetu Peteranec - Vratnec II (T. SEKELJ IVANČAN, 1999, 192.)*

Slika 65. *Ulomci najsačuvanije posude pronađene unutar zapadnog objekta na lokalitetu Peteranec - Vratnec II (T. SEKELJ IVANČAN, 1999, 189.)*

⁶⁷ T. SEKELJ IVANČAN, 1999, 185-187.

5. Ranosrednjovjekovna groblja i pojedinačni grobovi na području Koprivničko-križevačke županije

U pogledu ranosrednjovjekovnih groblja na području Koprivničko-križevačke županije mogu se istaknuti groblja bjelobrdske kulture. Osim groblja bjelobrdske kulture obradit će se i slučajno pronađeni karolinški ratnički grob te jedan grob s područja Torčeca. Važno je naglasiti kako svi ranosrednjovjekovni grobovi koji su do sada pronađeni imaju isključivo prisutan ritus inhumacije.

5.1. Đurđevac - Medvedička

Arheološki lokalitet Medvedička se nalazi sjeverno od grada Đurđevca (Slika 66). Na ovom je lokalitetu 1973. godine pronađena karolinška spata s ostacima kostiju prilikom iskopavanja u svrhu dovoda vodovoda jedne privatne kuće. Spata pronađena na ovom lokalitetu se svrstava u kategoriju posebnog tipa 1, kao prijelazni oblik spate prema tipu H. Tek 1977. Arheološki muzej u Zagrebu pod vodstvom dr. sc. Zdenka Vinskog otvara jednu sondu kako bi se istražilo to područje.⁶⁸ Važno je naglasiti kako je Zdenko Vinski bio najkompetentnija osoba u to vrijeme za istraživanje nekog karolinškog nalazišta pošto se najviše posvetio istraživanjem karolinških utjecaja na našem području.⁶⁹

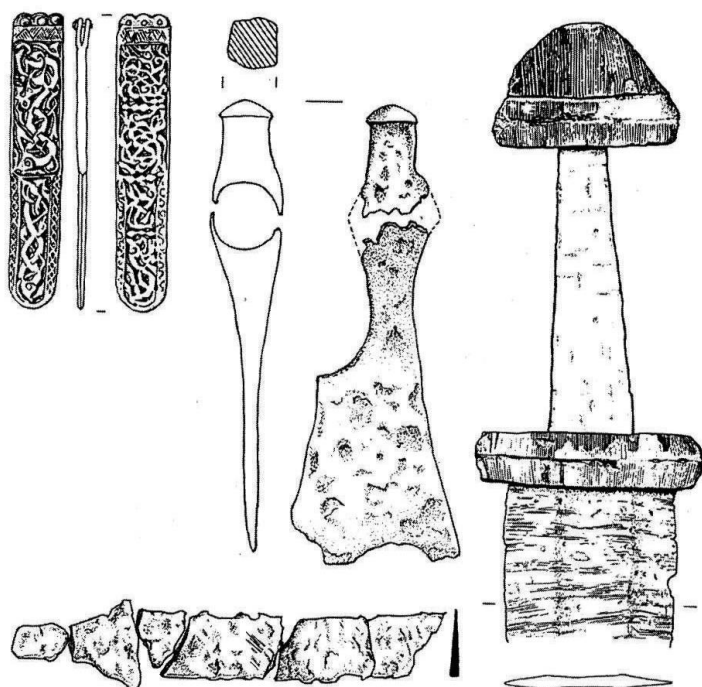

Slika 66. Smještaj arheološkog lokaliteta Đurđevac - Medvedička u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 23.8.2023.)

⁶⁸ R. ČIMIN, 2014, 138.

⁶⁹ K. SIMONI, 1979, 10.

Tijekom ovog istraživanja pronađen je brončani jezičac, jedna bojna sjekira izrađena od željeza te željezni nož (Slika 67). Prema Vinskom grob se može datirati u kraj 8. stoljeća te on naglašava da iako pronađeni inventar ukazuje na pokop franačkog vojnika, u ovom slučaju to nije riječ. Kao prilog u tome ide pokrštavanje Franaka i prije vremena od kada datira ovaj grob. Nakon pokrštavanja Franci prestaju stavljati ovakve priloge uz pokojnika u grob. Objasnjava kako je ovaj pronalazak ranosrednjovjekovni slavenski pokop ratnika te da je karolinški inventar došao u posjed jednog Slavena prilikom savezništva Slavena sa Francima u ratovanju protiv Avara potkraj 8. stoljeća.⁷⁰

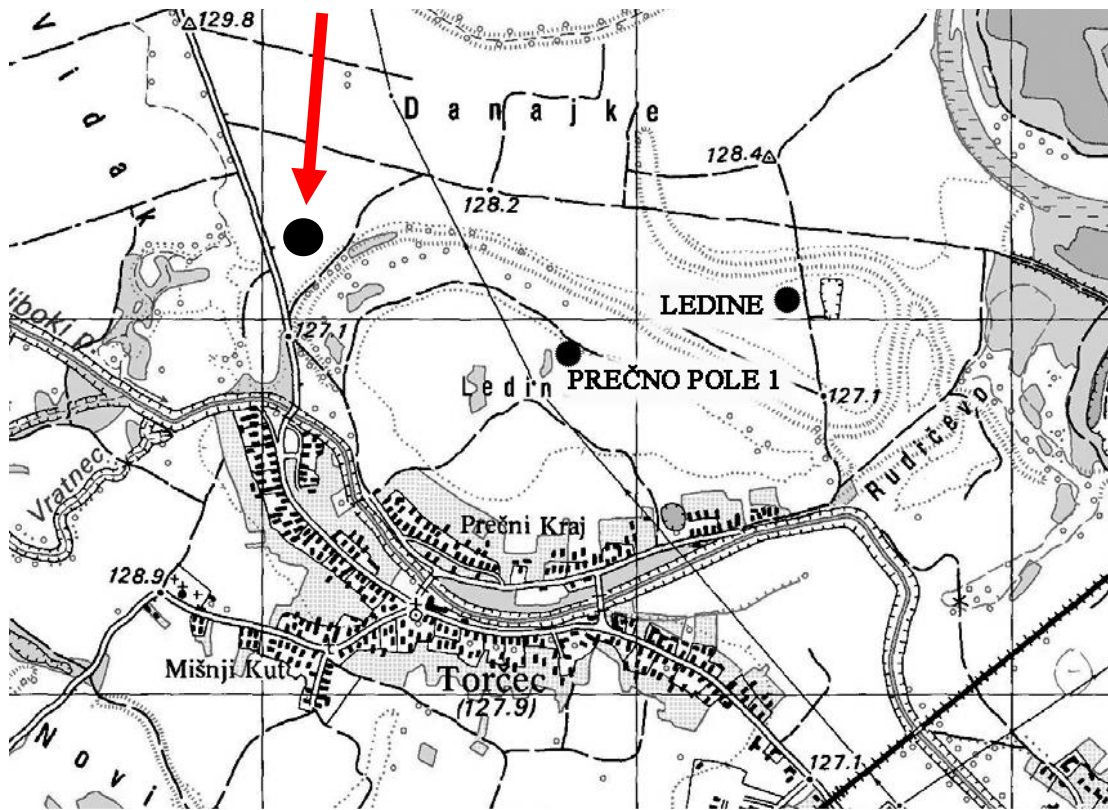

Slika 67. Grobni inventar ratnika pronađen na lokalitetu Đurđevac - Medvedička (R. ČIMIN, 2014, 138.)

⁷⁰ Z. VINSKI, 1983, 194-199.

5.2. Torčec - Cirkvišče

Arheološki lokalitet Torčec - Cirkvišče (Slika 68) je svojim najvećim dijelom kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni lokalitet, ali prilikom najrecentnijeg istraživanja 2012. godine pronađen je jedan grob (Slika 69) za koji je utvrđeno pomoću ^{14}C analize i keramike da datira u kraj 8. ili početak 9. stoljeća. Utvrdilo se da je pokojnik bio zakopan u drvenom lijesu koji je stavljen na prethodno nasipan sitan šljunak. Takvim istim šljunkom je raka u kojoj se nalazi lijes zatrpana do vrha. Uz pokojnika je pronađena cijela sačuvana keramička posuda (Slika 70) koja mu se nalazila između stopala. Osim posude pronađeni su i metalni fragmenti za koje se smatra da su vjerojatno sačinjavali neki manji nožić.⁷¹

Slika 68. Smještaj arheološkog lokaliteta Torčec - Cirkvišče u odnosu na selo Torčec (T. SEKELJ IVANČAN, 2006, 74., obradio: Michael Kovačević)

⁷¹ S. KRZNAR, 2013, 179.

Slika 69. *Ranosrednjovjekovni grob pronađen na lokalitetu Torčec - Cirkvišče (S. KRZNAR, 2013, 178.)*

Slika 70. *Ranosrednjovjekovna keramička posuda iz ranosrednjovjekovnog groba s lokaliteta Torčec - Cirkvišče (S. KRZNAR, 2013, 179.)*

5.3. Đelekovec - Ščapovo

Đelekovec je selo koje se nalazi sjeverno od grada Koprivnice (Slika 71) te je sjedište istoimene općine.⁷²

Slika 71. Smještaj sela Đelekovec u odnosu na urbane centre Koprivničko-križevačke županije (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 24.8.2023.)

Arheološki lokalitet Ščapovo nalazi se u samome središtu sela Đelekovec. Lokalitet je dobio ime po starom nazivu za ulicu gdje se nalazi, danas je to Ulica Mihovila Pavleka Miškine.⁷³ Sustavna arheološka istraživanja (Slika 72) na lokalitetu Ščapovo provedena su od 1975. do 1979. godine i vođena su od strane Sonje Kolar u suradnji s Marijom Šmalcelj. Prilikom istraživanja su utvrđene dvije faze funkcioniranja ovog groblja. Starija faza tj. faza kasne bjelobrdske kulture koja je trajala do početka 13. stoljeća i mlađa faza koja je trajala od 13. do 16. stoljeća. U okvirima ovog rada važnija je ona starija faza čiji početak se smješta u kraj 10. i početak 11. stoljeća.⁷⁴

⁷² I. POLANČEC, 24.

⁷³ H. PETRIĆ, 1993a, 91-93.

⁷⁴ H. PETRIĆ, 1993b, 90 - 91.

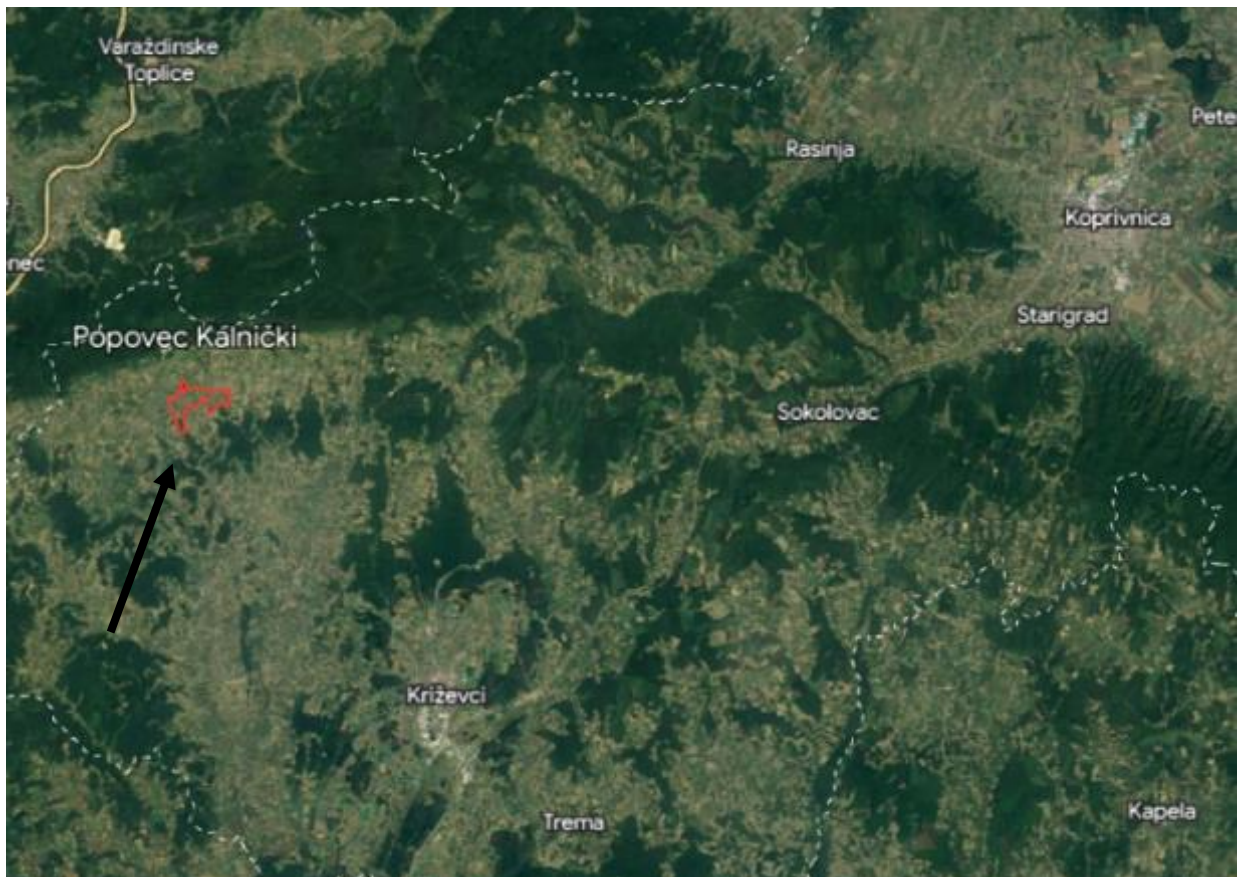
Slika 72. Arheološki lokalitet Đelekovec - Ščapovo prilikom sustavnih arheoloških istraživanja (H. PETRIĆ, 1993, 93.)

Kada se sagleda kategorija pokretnih arheoloških nalaza, unutar 137 grobova su pronađene brončane „S“ karičice i privjesci te mnoštvo drugih nalaza, ali jako je važno napomenuti da je voditeljica iskopavanja Marija Šmalcelj u međuvremenu preminula te je cijelo istraživanje ovog groblja ostalo neobjavljeno.⁷⁵

⁷⁵ R. ČIMIN, 2015, 15.

5.4. Kalnik - Popovec

Selo Popovec nalazi se u blizini planine Kalnik, sjeverozapadno od grada Križevaca (Slika 73). U ovome mjestu utvrđeno je postojanje ranosrednjovjekovnog groblja bjelobrdske kulture na nekoliko položaja o kojima će biti riječi u nastavku.⁷⁶

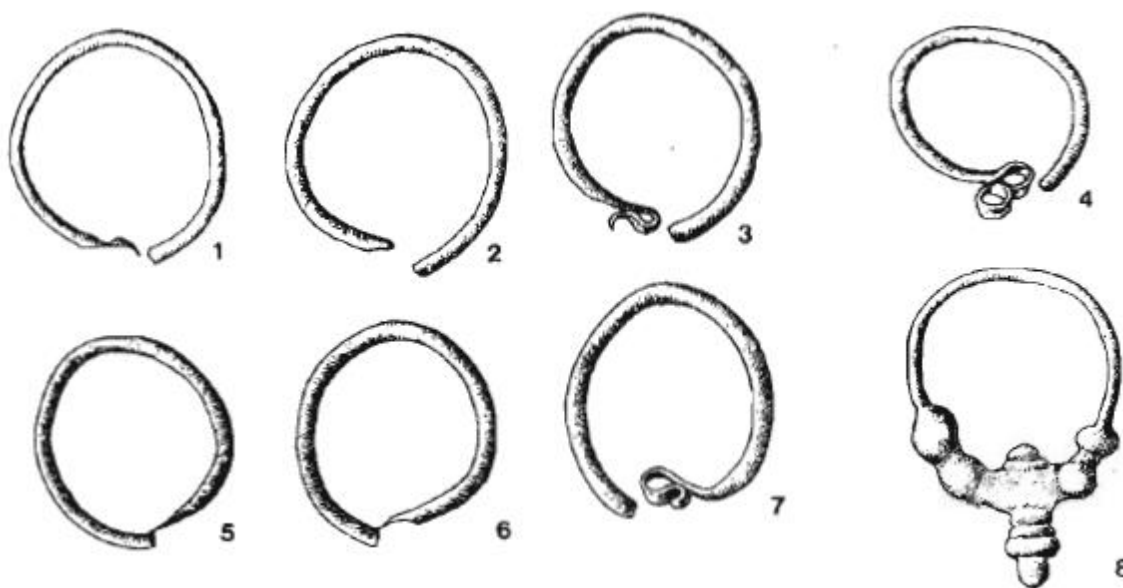
Slika 73. *Smještaj sela Popovec Kalnički u odnosu na grad Križevci i Koprivnicu (podloga: Zoom Earth, Google Earth, 24.8.2023., obradio: Michael Kovačević)*

5.4.1. Popovec - Voćnjak Vilima Koretića

U prvoj polovici 20. stoljeća obradom poljoprivrednih površina mještani lokalnog sela Popovec često su nailazili na ostatke ljudskih kostiju te arheološke pokretne nalaze na lokalitetu Kalnik-Popovec. Sve to je bio poticaj da se na ovome lokalitetu provedu sustavna arheološka istraživanja. Prva takva istraživanja provedena su 1959. godine od strane Slavenke Ercegović i Mate Tuđmana. Otvoreno je nekoliko sondi, na oranicama i u voćnjaku Vilima

⁷⁶ Ž. TOMIČIĆ, 1993, 99.

Koretića. Sonde otvorene na oranicama nisu dale željene rezultate zbog prevelike devastacije uzrokovane obradom poljoprivrednih površina dok je u voćnjaku Vilima Koretića utvrđeno postojanje jednog dijela groblja. Pokojnicima je utvrđena orijentacija I-Z. Pronađene su tri srebrne i jedna brončana karičica „S“ tipa i lijevana grozdolika naušnica (Slika 74). Na temelju provedenih sustavnih istraživanja 1959. godine Slavenka Ercegović je utvrdila da se radi o ranosrednjovjekovnom groblju, točnije groblju bjelobrdske kulture datiranog u 10. i 11. stoljeće.⁷⁷

Slika 74. Pronađene „S“ karičice i grozdolika naušnica 1959. godine u privatnom voćnjaku u selu Popovec Kalnički (Ž. TOMIČIĆ, 1993, 113.)

5.4.2. Popovec - Bregi

Slučajno otkriveni ostaci grobova 1983. godine prilikom čišćenja rubova poljskog puta na položaju Popovec-Bregi su ponovno potaknuli arheologe na istraživanje ovog područja. Ovog puta istraživanja je vodio Zoran Homen iz Muzeja grada Križevaca. Tim slučajnim nalazima se mogu pripisati dijelovi ogrlice te lijevani deformirani križić (Slika 75). Utvrđeno je postojanje četiri pokojnika u slučajno otvorenom grobu. Grob se također može pripisati bjelobrdskoj kulturi.

⁷⁷ Ž. TOMIČIĆ, 1993, 99-100.

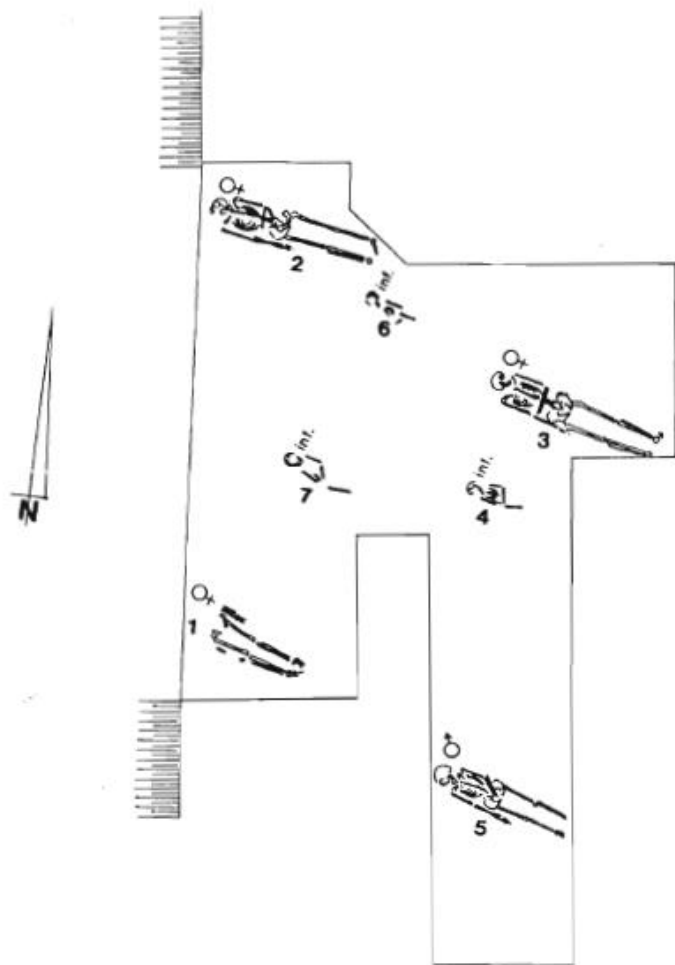

Slika 75. Ostaci ogrlice i lijevanog deformiranog križića s lokaliteta Popovec - Bregi (Ž. TOMIČIĆ, 1993, 113.)

Bilo je planirano da se istraživanja nastave 1984. godine, ali ona nisu provedena te je lokalitet devastiran 1987. godine. Sljedeća istraživanja provedena su 1988. godine od strane Željka Tomičića. Otvorene su dvije sonde sveukupne površine nešto manje od 50 metara kvadratnih. Prilikom istraživanja pronađene je pet novih grobnih cjelina te utvrđene dvije iz prethodnih istraživanja (Slika 76). Pokojnici su bili orijentirani I-Z te je većina pokojnika imala položenu podlakticu lijeve ruke na karlicu. Pokretni nalazi su pronađeni u samo dva groba; srebrne i brončane karičice „S“ tipa priložene po tri uz svaku stranu glave pokojnice. Ovom kampanjom je utvrđena istočna granica groblja u kojem su se pokojnici pokapali pravilno na redove dok je zapadna strana u potpunosti devastirana.

Lokalitet Popovec smješten na dva položaja definiran je kao groblje na redove bjelobrdske kulture koje datira u 10. do 11. stoljeće. Zbog nedovoljno istraženog područja te devastiranog dijela lokaliteta daljnje i preciznije informacije o ovom lokalitetu tek čekaju da budu potvrđene.⁷⁸

⁷⁸ Ž. TOMIČIĆ, 1993, 101-102.

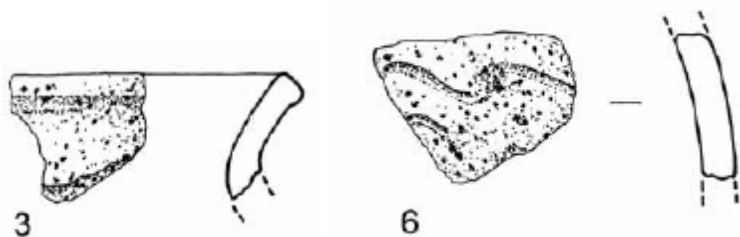
Slika 76. Prikaz ukopa sedam pokojnika od kojih su tri djeteta (4, 6, 7), dvije žene (1, 3) i dva muškarca (2, 5) na lokalitetu Popovec (Ž. TOMIČIĆ, 1993, 116.)

6. Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi nađeni slučajno ili rekognosciranjem

Kako bi se kvalitetnije i bolje dočarala situacija koja uključuje sve arheološke lokalitete ranog srednjeg vijeka nikako ne treba izostaviti slučajno nađene nalaze i nalaze prikupljene prilikom arheoloških rekognosciranja lokaliteta i onih koji bi to mogli biti koji svojim karakteristikama upadaju u razdoblje ranog srednjeg vijeka.

6.1. Đelekovec (Donji Batijan I, Donja šuma, Grobi)

Na lokalitetima Donji Batijan I, Donja šuma i Grobi arheolog amater Ivan Zvijerac je rekognosciranjem šireg područja sela Đelekovec naišao na nekoliko ulomaka ranosrednjovjekovne keramike rupičaste površine (Slika 77).⁷⁹

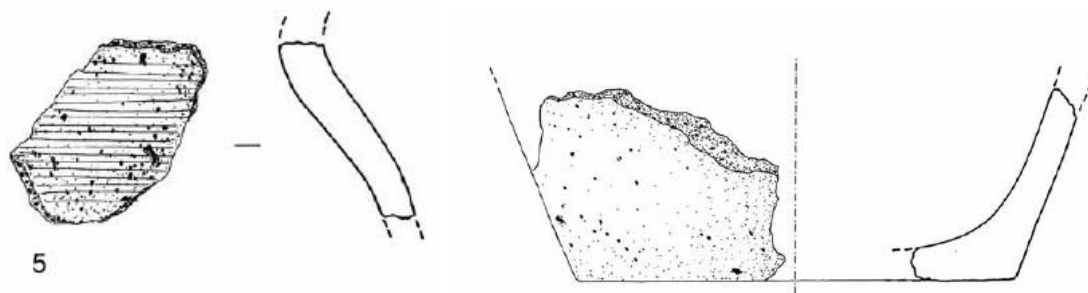
Slika 77. Pronađeni ulomci ranosrednjovjekovne keramike u okolici Đelekovca (L. BEKIĆ, 2016, 284.)

6.2. Imbriovec (Rasko pole, Vujčec I)

Arheološko rekognosciranje područja koje obuhvaća selo Imbriovec provedeno je 2001. godine od strane Tajane Sekelj Ivančan, Ivana Zvijerca te Igora Kulenovića. Naišlo se na nekoliko keramičkih ulomaka ranosrednjovjekovne keramike rupičastih stijenki (Slika 78).⁸⁰

⁷⁹ L. BEKIĆ, 2016, 48.

⁸⁰ L. BEKIĆ, 2016, 47-48.

Slika 78. *Ulomci ranosrednjovjekovne keramike pronađeni u okolici sela Imbriovec (L. BEKIĆ, 2016, 284.)*

6.3. Koprivnica (Cindrišće I, Drugi Slap-Ledave, Šoderica)

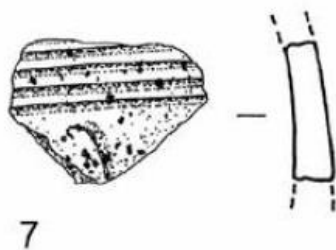
Na lokalitetu Koprivnica - Cindrišće I prilikom rekognosciranja Ranko Pavleš 1995. godine je pronašao ulomak rupičaste keramike (Slika 79) s ukrasom višestruke valovnice što ukazuje da se ovaj ulomak može smjestiti u period ranog srednjeg vijeka.

Slika 79. *Ulomak rupičaste ranosrednjovjekovne keramike s lokaliteta Koprivnica - Cindrišće I (L. BEKIĆ, 2016, 49.)*

Također, Ranko Pavleš je prilikom rekognosciranja u okolici Koprivnice na lokalitetu Drugi Slap - Ledave naišao na ulomak rupičaste ranosrednjovjekovne keramike (Slika 80).⁸¹

⁸¹ L. BEKIĆ, 2016, 49.

Slika 80. Ulomak rupičaste ranosrednjovjekovne keramike pronađen na lokalitetu Drugi Slap - Ledave (L. BEKIĆ, 2016, 284.)

U blizini Koprivnice na šljunčari Šoderica pronađeno je nekoliko primjeraka oružja Drugog avarskog kaganata. Radi se o sablji koja datira u 8. stoljeće, dakle u rani srednji vijek te dva paloša koji datiraju također 8. stoljeće. Jedan od paloša ima čelično jednosjeklo sječivo koje ima peterokutni presjek te polomljeni vrh sječiva. Ima jedan proboj za zakovicu te mu je križnica kratka i plošna oblika (Slika 81). Sječivo sablje je jednosjeklo i blago zakrivljeno, također, peterokutna presjeka. Ima dugačak trn sa dva proboja za zakovicu te krakovi križnice sablje imaju završetak školjkastog proširenja (Slika 82). Drugi pronađeni paloš ima jednosjeklo čelično sječivo bez jalmana. Zanimljivo je što oblik vrha sječiva je sličan vrhovima japanskih katana. Sječivo je izrađeno tehnikom damasciranja na što ukazuje sama površina sječiva. Također, treba naglasiti kako je ovo jedini poznati primjerak sječiva avarskog paloša izrađenog tehnikom damasciranja (Slika 83).

Slika 81. Paloš pronađen na šljunčari Šoderica pokraj Koprivnice (T. ARALICA, M. ILKIĆ, 2012, 170.)

Slika 82. *Sablja pronađena na šljunčari Šoderica pokraj Koprivnice (T. ARALICA, M. ILKIĆ, 2012, 170.)*

Slika 83. *Damascirani paloš pronađen na šljunčari Šoderica pokraj Koprivnice (T. ARALICA, M. ILKIĆ, 2012, 171.)*

6.4. Koprivnički Ivanec - Cerine VII

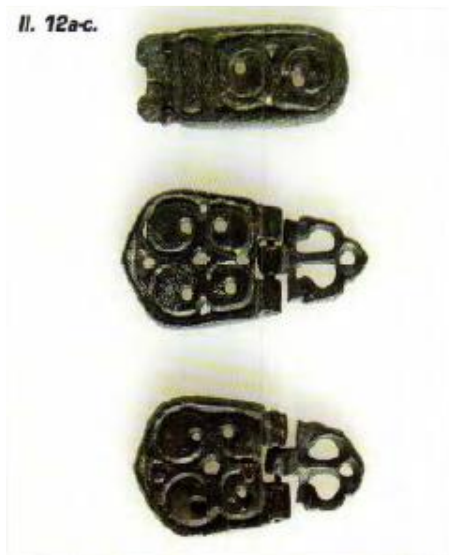
Dio velikog kompleksa nalazišta Cerine lokalitet Cerine VII je bilo rekognoscirano od strane Muzeja grada Koprivnice i arheologa amatera Ivana Zvijerca. Što se tiče ranog srednjeg vijeka može se izdvojiti samo jedan ulomak ranosrednjovjekovne rupičaste keramike.⁸²

6.5. Križevci (nepoznato nalazište)

S nepoznatog nalazišta na području grada Križevaca imamo pronalazak dvaju avarskih dvodijelnih pojasnih okova te jedan pojasni jezičac (Slika 84). Svi nalazi su izrađeni od bronce tehnikom na proboj ukrašeni biljnim motivima. S dvodijelnih pojasnih okova

⁸² L. BEKIĆ, 2016, 48.

nedostaju zakovice dok na pojasnom jezičku su zakovice prisutne.⁸³ Ova avarska pojasna garnitura može se datirati u vrijeme Drugog avarskog kaganata, dakle u 8. stoljeće te se danas čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu⁸⁴

Slika 84. *Pojasni jezičak i dva dvodijelna okova s nepoznatog nalazišta u okolici Križevaca (A. MILOŠEVIĆ, 2000, 90.)*

6.6. Legrad - Jegeniš

U blizini sela Legrad na šljunčari Jegeniš smatra se da je postojalo groblje zbog učestalih pokretnih nalaza prilikom vađenja šljunka. Samim tim vađenjem groblje je devastirano, ali valja istaknuti pronalazak većeg broja karolinške opreme i oružja koji datiraju u drugu polovinu osmog i početak devetog stoljeća. Pronađene su žvale, stremeni (Slika 85) dva koplja.⁸⁵ Jedno od pronađenih koplja pripada tipu I/II koplja s krilcima dok drugo koplje pripada tipu II koplja s krilcima. Koplje tipa I/II se datira u prvu polovinu 8. stoljeća, ima prepoznatljiv list rađen damasciranjem te je slabije očuvano. Koplje tipa II u drugu polovinu 8. i prvu polovinu 9. stoljeća (Slika 86).⁸⁶

⁸³ A. MILOŠEVIĆ, 2000, 90.

⁸⁴ Ž. TOMIČIĆ, 1999, 127.

⁸⁵ R. ČIMIN, 2016, 9.

⁸⁶ Ž. DEMO, 2010, 61-75.

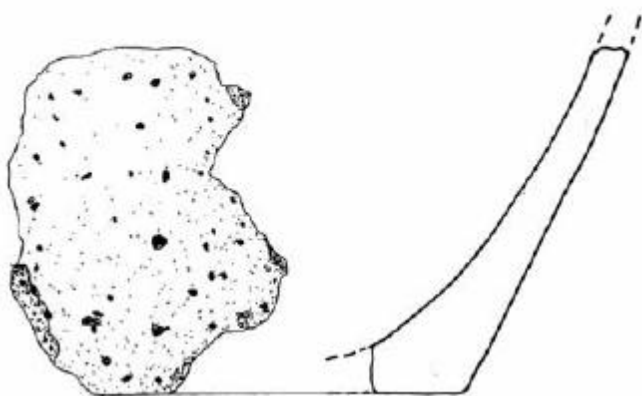
Slika 85. Par stremena s lokaliteta Legrad - Jegeniš (R. ČIMIN, 2016, 7.)

Slika 86. Sačuvanije ranokarolinško koplje s krilcima tip II s lokaliteta Legrad - Jegeniš (T. SEKELJ IVANČAN, 2004, 112.)

6.7. Reka - Donje polje I

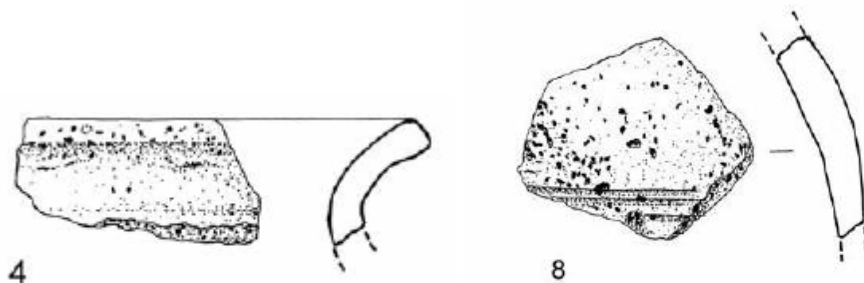
Tijekom rekognosciranja lokaliteta Donje polje I 1990. godine Ranko Pavleš nailazi na jedan ulomak ranosrednjovjekovne rupičaste keramike (Slika 87).

Slika 87. Ranosrednjovjekovna rupičasta keramika pronađena na lokalitetu Reka - Donje polje I (L. BEKIĆ, 2016, 284.)

6.8. Sigetec - Moždanci IIIa

Rekognosciranjem šireg terena Sigetca Ivan Zvijerac na položaju Moždanci nalazi dva ulomka keramike rupičaste površine (Slika 88).⁸⁷

Slika 88. Dva ulomka keramike pronađena prilikom rekognosciranja lokaliteta Sigetec - Moždanci IIIa (L. BEKIĆ, 2016, 284.)

⁸⁷ L. BEKIĆ, 2016, 49.

7. Zaključak

Realno sagledano ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije su velikom mjerom neistraženi ili nedovoljno istraženi što se i uklapa sliku istraženosti ranosrednjovjekovnih arheoloških lokaliteta na području Republike Hrvatske. Arheološka istraživanja lokaliteta koji upadaju u ovaj vremenski period su vjerojatno i provedena, ali se pokretni arheološki materijal zanemarivao pošto su najčešći nalazi ulomaka keramike bez ili s malo ukrasa. Tek u zadnjih nekoliko desetljeća dolazi do zamjećivanja važnosti ovog perioda kao zasebnog u vidu arheološkog istraživanja. Arheološki lokaliteti koji su i istraženi na području koje je obuhvatio ovaj rad najčešće su i devastirani zbog intenzivnih poljoprivrednih radnji na tome području. Od istraženog područja najviše se ističe područje nešto sjevernije od grada Koprivnice, glavnog grada Koprivničko-križevačke županije. U to područje upada kompleks arheoloških nalazišta Torčec koji je i najbolje istražen. Lokaliteti Prečno pole I, Blaževo pole VI i Ledine su dali vrlo jasnu sliku i kontinuitet naselja od samih početaka ranog srednjeg vijeka (druga pol. 6. stoljeća) pa sve do kraja ovog perioda (11. stoljeće). Od naseobinskog dijela u Torčecu valja istaknuti pronalasku nekoliko ognjišta te jedan grob na položaju Prečno pole I i jedan grob sa lokaliteta Cirkvišće koji je svojim karakterom lokalitet razvijenog, kasnog i novog vijeka pa to daje na slutnju da bi se i na tom položaju u daljnjim istraživanjima moglo naići na više ostataka što pokretne tako i nepokretne materijalne kulture ranog srednjeg vijeka. Izuzev kompleksa nalazišta Torčec ističu se još nekoliko lokaliteta koji upadaju u spektar ranog srednjeg vijeka, a to su Peteranec - Vratnec II, kompleks nalazišta Cerine s istaknutim ranosrednjovjekovnim nalazištima Cerine III i Cerine VI te lokalitet bjelobrdske kulture Đelekovec - Ščapovo. Đelekovec - Ščapovo je lokalitet na kojem je pronađeno veliko groblje s dvije faze pokapanja od kojih ona starija upada u period ranog srednjeg vijeka, ali zbog nedovoljno objavljenog materijala još se čeka na rezultate istraživanja ovog značajnog lokaliteta bjelobrdske kulture. Istočno te jugoistočno od grada Koprivnice tijekom sustavnih arheoloških istraživanja Instituta za arheologiju u Zagrebu i pod vodstvom dr. sc. Tajane Sekelj Ivančan došlo je do pronalaska nekoliko lokaliteta sa karakterom talioničkih radionica i naselja u blizini radionica. Kao takvi lokaliteti se mogu istaknuti Hlebine - Dedanovice, Hlebine - Velike Hlebine, Virje - Sušine i Virje - Volarski breg. Ovi lokaliteti se mogu najranije smjestiti u drugu polovinu 6. stoljeća (Hlebine - Dedanovice). Zbog relativno manje udaljenosti moguće je da su ovi lokaliteti na kojima su otkrivene talioničke radionice bili na neki način i povezani čemu ide i

prilog njihovo djelomično istovremeno djelovanje. Uz ove lokalitete istočno od grada Koprivnice imamo i pronalazak jednog ratničkog groba na lokalitetu Đurđevac - Medvedička te slučajni pronalazak jednog ognjišta na lokalitetu Borovljani-Srednje brdo. U užoj okolici grada Koprivnice pronađeno je i na nekoliko arheoloških lokaliteta pokretnih nalaza koji variraju sve od ulomaka keramike pa do metalnih predmeta i izrađevina kao što je oružje. Ako se osvrnemo na okolicu grada Križevaca najznačajnije je nalazište bjelobrdske kulture Kalnik - Popovec iz 10. i 11. stoljeća koje je istraživano još u prošlom stoljeću te bi trebalo zbog nepotpune istraženosti provesti nova istraživanja kako bi se jasnije prikazala njegova važnost i značaj za ovaj period povijesti. Osim ovog nalazišta imamo i nalaz avarskog pojasnog jezička te dva dvodijelna pojasna okova. Posljednje i najvažnije je naglasiti da ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije daju dosta jasnu sliku što se tiče datiranja jer ima nalaza i lokaliteta koji datiraju i u najraniji period ranog srednjeg pa sve kroz cijeli rani srednji vijek do njegova kraja, ali najveći dio tih lokaliteta i dalje ostaje neistražen te čeka da ih se tek istraži.

8. Popis literature

- ALEČKOVIĆ, M. M., 1996. – Miralem Miro Alečković, Noviji arheološki nalazi iz hlebinskog dijela Podravine, ur. Hrvoje Petrić, *Podravski zbornik*, vol. 22, Koprivnica, 279-286.
- ARALICA, T., ILKIĆ, M., 2012. – Tomislav Aralica, Mato Ilkić, Križnica sablje ili paloša Drugog avarskog kaganata iz Nina, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol. 29, 167-184.
- BEKIĆ, L., 2016. – Luka Bekić, *Rani srednji vijek između Panonije i Jadrana*, Pula.
- ČIMIN, R., 2014. – Robert Čimin, Povijest arheologije u Podravini (1880. – 2014.), *Podravski zbornik*, vol. 40, Koprivnica, 135-157.
- ČIMIN, R., 2015. – Robert Čimin, Arheološka nalazišta u općini Đelekovec, *Scientia Podraviana*, vol. 29, Koprivnica, 15-16.
- ČIMIN, R. et al., 2016a – Robert Čimin, Ivan Valent, Tajana Sekelj Ivančan, Siniša Krznar, *Arheologija Torčeca. Izbor iz Arheološke zbirke obitelji Zvijerac*, Koprivnica.
- ČIMIN, R., 2016. – Robert Čimin, Slučajni arheološki nalazi iz podravskih šljunčara kao indikatori odnosa čovjeka i prirode, *Podravina* vol. 15, no. 29, 5-11.
- DEMO, Ž., 2010. – Željko Demo, Ranosrednjovjekovno koplje s krilcima iz okolice Dugog Sela u svjetlu novih saznanja o ovoj vrsti oružja na motki, *Archeologia Adriatica*, vol. 4, no. 1, 61-84.
- GRAČANIN, H., 2007. - Hrvoje Gračanin, Gepidi, Heruli, Langobardi i južna Panonija, *Scrinia Slavonica* vol. 7, Slavonski Brod, 7-64.
- GRAČANIN, H., PISK, S., 2015. – Hrvoje Gračanin, Silvija Pisk, Sjeverozapadna Hrvatska u ranome srednjem vijeku, Nova zraka u europskom svjetlu, Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150), ur: Zrinka Nikolić Jakus, Zoran Ladić, Biblioteka Povijest Hrvata, sv. 1, Zagreb, 345-366.
- HERŠAK, E., SILIĆ, A., 2002. – Emil Heršak, Ana Silić, *Avari: osvrt na njihovu etnogenezu i povijest, Migracijske i etničke teme*, vol. 18, no. 2-3, 197-219.
- FILIPEC, K., 2015. – Krešimir Filipec, Donja Panonija od 9. do 11. stoljeća, Univerzitet u Sarajevu, ur. Edin Bujak, Sarajevo.
- KRZNAR, S., 2013. – Siniša Krznar, Pregled dosadašnjih arheoloških istraživanja na lokalitetu Torčec – Cirkvišće, ur. Robert Čimin, *Podravski zbornik* vol. 39, 173-180.

- MARKOVIĆ, Z., 1986. – Zorko Marković, Početna istraživanja lokaliteta Cerine III, ur. Franjo Horvatić, *Podravski zbornik*, vol. 12, Koprivnica, 152-160.
- MARKOVIĆ, Z., 1994. - Zorko Marković, Koprivnica i najbliža okolica od pretpovijesti do kasnog srednjeg vijeka, ur. Franjo Horvatić, *Podravski zbornik*, vol. 19, 20, Koprivnica, 107-127.
- MILOŠEVIĆ, A., 2000. – Ante Milošević, *Hrvati i Karolinzi, Dio drugi, Katalog*, Split, 1-201.
- MOTIKA, N., 2021. – Nikola Motika, *Nalazi bjelobrdske kulture na tlu Bosne i Hercegovine*, Diplomski rad, Sarajevo.
- PETRIĆ, H., 1993a – Hrvoje Petrić, Od ranoga srednjeg vijeka do kraja drugog svjetskog rata, *Scientia Podraviana*, vol. 8, Koprivnica, 91-318.
- PETRIĆ, H., 1993b – Hrvoje Petrić, Đelekovec u srednjem vijeku, *Muzejski vjesnik, Glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, vol. 16, Varaždin, 90-137.
- POLANČEC, I., 2018 – Ivana Polančec, Druga kampanja terenskog pregleda općine Đelekovec, *Fragmenti*, vol. 6, Zagreb, 23-24.
- SEKELJ IVANČAN, T., 1999. – Tajana Sekelj Ivančan, Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi na lokalitetu Vratnec 2 kraj Koprivnice, ur. Hrvoje Petrić, *Podravski zbornik* vol. 25, 185-194.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2000. – Tajana Sekelj Ivančan, Slučajni nalaz ognjišta na lokalitetu Borovljani – Srednje brdo kraj Koprivnice i slični srednjovjekovni nalazi evidentirani na području sjeverne Hrvatske, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol. 17, Zagreb, 67-75.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2000./2001. – Tajana Sekelj Ivančan, Nove spoznaje o arheološkoj prošlosti koprivničke Podravine, ur. Dražen Ernečić, *Podravski zbornik*, vol. 26, 27, 248-249.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2002. – Tajana Sekelj Ivančan, Probna arheološka istraživanja u okolini Torčeca, ur. Dražen Ernečić, *Podravski zbornik*, vol. 28, 309-311.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2003. – Tajana Sekelj Ivančan, Ranosrednjovjekovno naselje Torčec – Ledine 2003., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XXXV/3, 105-109.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2004. – Tajana Sekelj Ivančan, Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kod Koprivnice, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol. 21, 112.
- SEKELJ IVANČAN, T., 2005a – Tajana Sekelj Ivančan, Torčec, Ledine 2004. – ranosrednjovjekovno naselje, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 1, 45-48.

SEKELJ IVANČAN, T., 2005b – Tajana Sekelj Ivančan, Probna arheološka istraživanja na položaju Blaževo pole 6 u Torčecu kraj Koprivnice, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 1, 40-44.

SEKELJ IVANČAN, T., 2006. – Tajana Sekelj Ivančan, Probna arheološka istraživanja na položaju Prečno pole I u Torčecu kraj Koprivnice, *Annales Instituti Arheologici*, vol 2, 73-78.

SEKELJ IVANČAN, T., 2007. – Tajana Sekelj Ivančan, Nastavak arheoloških istraživanja na položaju Prečno pole I u Torčecu kraj Koprivnice, *Annales Instituti Arheologici*, vol 3, 51-55.

SEKELJ IVANČAN, T., 2008A – Tajana Sekelj Ivančan, Treća sezona arheoloških istraživanja na položaju Prečno pole I. u Torčecu, *Annales Instituti Arheologici*, vol 4, 50-51.

SEKELJ IVANČAN, T., 2008b – Tajana Sekelj Ivančan, Probna arheološka istraživanja položaja Pod Gucak/Pod Panje u Torčecu kraj Koprivnice, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 4, 54.

SEKELJ IVANČAN, T., 2009a, - Tajana Sekelj Ivančan, Četvrta sezona arheoloških istraživanja na položaju Prečno pole I. u Torčecu, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 5, 71-75.

SEKELJ IVANČAN, T., 2009b – Tajana Sekelj Ivančan, Arheološka istraživanja ranosrednjovjekovne radionice za prerađivanje željezne rudače na lokalitetu Virje - Volarski breg, *Annales Instituti Arheologici* vol. 5, 65-70.

SEKELJ IVANČAN, T., 2010. – Tajana Sekelj Ivančan, *Podravina u ranom srednjem vijeku*, Zagreb.

SEKELJ IVANČAN, T., 2011. – Tajana Sekelj Ivančan, Rezultati istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg, *Annales Instituti Arheologici* vol. 7, 50-53.

SEKELJ IVANČAN, T., 2013. – Nastavak arheoloških istraživanja na položajima Volarski breg i Sušine kraj Virja u 2012. godini, *Annales Instituti Arheologici* vol. 9, 48-53.

SEKELJ IVANČAN, T., 2014. – Tajana Sekelj Ivančan, Četvrta sezona arheoloških istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg/Sušine, *Annales Instituti Arheologici*, 99-103.

SEKELJ IVANČAN, T., VALENT, I. 2017. – Tajana Sekelj Ivančan, Ivan Valent, Ostaci talioničke radionice na lokalitetu Hlebine – Velike Hlebine, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 13, 73-76.

SEKELJ IVANČAN, T., 2018. – Tajana Sekelj Ivančan, Nastavak istraživanja talioničke radionice i naselja na lokalitetu Hlebine – Velike Hlebine, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 14, 65-71.

SEKELJ IVANČAN, T., 2019. – Tajana Sekelj Ivančan, Arheološka istraživanja lokaliteta Hlebine – Dedanovice, *Annales Instituti Arheologici*, vol. 15, 129-134.

- SIMONI, K., 1979. – Katica Simoni, Dr. Zdenko Vinski – Bibliografija arheoloških radova od 1940. do 1980. godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, vol. 12-13, no. 1, 10.
- TOMIČIĆ, Ž., 1993. – Željko Tomičić, Na tragu bjelobrdske kulture u kalničkom Prigorju, *Starohrvatska prosvjeta*, vol. III, no. 21, 99-122.
- TOMIČIĆ, Ž., 1999. – Željko Tomičić, *Panonski periplus, arheološka topografija kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.
- TOMIČIĆ, Ž., 2019. – Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug, groblja 9. do 13. stoljeća u međurječju Mure, Drave, Dunava i Save*, Zagreb-Požega.
- VINSKI, Z., 1983. – Zdenko Vinski, Ponovno o karolinškim mačevima u Jugoslaviji, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, vol. 16-17, no.1, 183-210.
- VULESICA, M., 2011. – Marko Vulesica, Migracije Vikinga i Mađara (od 8. do 10. stoljeća), *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, vol. 4, no.4, 118-138.

9. Sažetak – Ranosrednjovjekovni arheološki lokaliteti na području Koprivničko-križevačke županije

Koprivničko-križevačka županija se nalazi na sjeverozapadnom dijelu Republike Hrvatske. U drugoj polovici 20. stoljeća, dolazi do otkrivanja važnosti ranosrednjovjekovnih lokaliteta pa tako i dolazi do prvih sustavnih arheoloških istraživanja na ovom području. Sa sigurnošću se može reći da je život bujao u ranom srednjem vijeku na sjeverozapadu Republike Hrvatske pa tako i u Koprivničko-križevačkoj županiji. Takvu tvrdnju potvrđuju raznolika nalazišta od kompleksa talioničkih radionica za obradu željezne rude pa do naseobinskih cjelina i groblja koja pružaju uvid u sve aspekte života ranosrednjovjekovnih ljudi. Buduća istraživanja još mnogih neistraženih nalazišta koja su veoma potrebna zbog slabije istraženosti ovog perioda upotpunit će već prisutnu sliku života ranosrednjovjekovnih ljudi na području sjeverozapadne Hrvatske pa tako i Koprivničko-križevačke županije.

Ključne riječi: rani srednji vijek, Koprivnička-križevačka županija, Torčec, Hlebine, Đelekovec.

10. Abstract – Early Middle Ages archeological sites on territory of Koprivnica-Križevci county

The Koprivnica-Križevci County is located in the northwestern part of the Republic of Croatia. In the second half of the 20th century the importance of early medieval sites was discovered and thus the first systematic archaeological excavation in this area took place. It can be said with certainty that life flourished in the early Middle Ages in the northwest part of the Republic of Croatia, including the Koprivnica-Križevci County. Such a statement is confirmed by various sites, from a complex of melting workshops for the processing of iron ore to settlements and cemeteries, which provide an insight into all aspects of the life of early medieval people. Future excavations of many unexplored sites which are very necessary due to the poor research of this period will complete the already present picture of the life of early medieval people in the area of northwestern Croatia, including the Koprivnica-Križevci County.

Key words: early Middle Ages, Koprivnica-Križevci County, Torčec, Hlebine, Đelekovec.